

Sini Lapinoja

**Lumeavioliittoihin liittyvät valitukset hallinto-oikeudessa: oikeusohjeet,
kulttuurierot ja suullinen käsittely**

**Lumeavioliittoihin liittyvät valitukset hallinto-oikeudessa: oikeusohjeet,
kulttuurierot ja suullinen käsittely**

Sini Lapinaja
K1003YY Opinnäytetyö
Syksy 2017
Liiketalouden tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Sini Lapinoja

Opinnäytetyön nimi: Lumeavioliittoihin liittyvät valitukset hallinto-oikeudessa: oikeusohjeet, kulttuurierot ja suullinen käsittely

Työn ohjaaja: Suvi Röytiö

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Syksy 2017

Sivumäärä: sivut + liitteet
72 + 2

Opinnäytetyö käsittelee lumeavioliittoihin liittyviä valitusasioita hallinto-oikeuden näkökulmasta ja erityisesti niihin liittyviä oikeusohjeita, kulttuurieroja ja suullista käsittelyä. Lumeavioliitto on avioliitto, joka on solmittu pelkästään maahantulo- tai maassaolosäännösten kiertämiseksi ja oleskeluluvan saamiseksi. Opinnäytetyön aihe on itse ideoimani ja syntyi Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa tekemäni ammattiharjoittelun aikana. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden kanssa. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus toimii työni toimeksiantajana. Lumeavioliittojen arviointi poikkeaa hallinto-oikeuden muista asiaryhmistä oikeudellisen kysymyksensä kautta, sillä lumeavioliittoasioissa pyritään selvittämään ja tulkitsemaan aviopuolisoiden todellista avioliiton luonnetta. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää ovatko olemassa olevat oikeusohjeet kattavat ja ajantasaiset lumeavioliittoharkintaa tehdessä, miten kulttuurierot huomioidaan lumeavioliittoja käsiteltäessä ja mikä merkitys suullisilla käsittelyillä on asiaryhmän päätöksissä.

Työni on sekä lainopillinen että laadullinen tutkimus. Oikeuslähteinä opinnäytetyössä ovat pääasiallisesti ulkomaalaislaki, avioliittolaki, hallintolaki, hallintolainkäyttölaki sekä Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi. Laadullisena tutkimuksena työssäni on toteutettu asiantuntijahaastattelu kahdelle hallinto-oikeustuomarille. Lisäksi olen käyttänyt työssäni oikeustapauksia tuomaan esille oikeuskäytäntöä.

Pääasiallisina johtopäätöksinä opinnäytetyöstä voidaan todeta oikeusohjeiden ja lainsäädännön sisältävän jonkinlaisia puutteita lumeavioliittoihin liittyvissä säännöksissä. Kuitenkaan tarkemmasta lainsäädännöstä ei välttämättä olisi hyötyä, sillä avioliittojen tulkitseminen on aina hyvin tapauskohtaista ja jokainen tapaus on erilainen. Itse oikeuskysymys koettiin yksinkertaiseksi, mutta avioliiton todenperäisyyden arviointi haastavaksi. Suomen lainsäädännössä ei ole erikseen määritelty lumeavioliittoa käsitteenä ja tarkemmat oikeusohjeet löytyvät erilaisista EU:n säännöksistä ja päätöslauselmista. Avioliittolain ja ulkomaalaislain näkemyksen välillä on myös jonkinlaista eroavaisuutta lumeavioliittoihin liittyen. Asiantuntijahaastattelussa nousi paljon esille erilaisia kulttuurieroja, jotka hankaloittavat lumeavioliittoarviointia. Suullisia käsittelyitä järjestetään myös lumeavioliittoasioissa muita hallinto-oikeuden asiaryhmiä enemmän ja käsittelyssä esille tuodun todistelun uskottavuutta joudutaan usein arvioimaan. Yhtenä suurena ongelmana tutkimuksessa nousi myös esille ajan kulumisen viranomaisen ja tuomioistuimen käsittelyn välillä, mikä saattaa täysin muuttaa avioliiton luonteen arvioinnin.

Asiasanat: lumeavioliitto, hallinto-oikeus, maahantulosäännösten kiertäminen, oleskeluluvat

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Program in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Sini Lapinoja

Title of thesis: Marriages of convenience in the Administrative Court: legislation, cultural differences and the oral submission

Supervisor: Suvi Röytiö

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2017 Number of pages: 72 + 2

The aim of this thesis is to study the appeals related to marriages of convenience in the Administrative Court. Another aim is to focus on studying current legislation behind the marriages of convenience, oral submission and the cultural differences and customs in other countries. A 'marriage of convenience' refers to a marriage concluded with the sole aim of circumventing the rules on entry and residence of third-country nationals and obtaining for the third-country national a residence permit or authority to reside in a Member State. The idea for this thesis emerged during the authors' professional training in the Administrative Court of Northern Finland. The thesis was written in cooperation with the Administrative Court of Northern Finland.

The research methods are consisted of jurisprudence and qualitative research. A theme interview was conducted to two judges of the Administrative Court of Northern Finland. The main sources of the thesis comprise Aliens Act, Administrative Act, Administrative Procedure Act, Marriage Act and Council Resolution of 4 December 1997 on measures to be adopted on the combating of marriages of convenience.

According to the results of the thesis, there are some differences between the Marriage Act and the Aliens Act regarding to the position of the marriages of convenience. Cultural differences affect the investigation of the marriages and the nature of the marriage. Oral submissions are held in cases related to marriages of convenience more often than usual in the procedure of the Administrative Court. One of the conclusions of the thesis was also that the time of procedure affects significantly in the matter of assessing the marriages of convenience. Even if the conclusion on the marriage being a marriage of convenience when the Finnish Immigration Service or the Police have given their decision in the matter, the situation in the marriage can be totally different after months or even after a year, when the Administrative Court is considers their adjudication.

Keywords: administrative court, marriages of convenience, residence permit, circumventing the rules on entry and residence

SISÄLLYS

KÄSITTEET JA LYHENTEET	7
1 JOHDANTO	8
2 OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTAJA JA TUTKIMUKSEN AJANKOHTAISUUS	10
3 VIRANOMAISKÄSITTELY	13
3.1 Avioliiton tunnustaminen ja solmiminen Suomessa	13
3.2 Maahanmuuttoviraston ja poliisin käsittely	16
3.3 Oleskeluluvat	17
3.4 Oleskeluluvan myöntäminen perhesiteen perusteella	19
4 TUOMIOISTUINKÄSITTELY	21
4.1 Muutoksenhaku hallinto-oikeuteen ja valitusoikeus	21
4.2 Hallinto-oikeuden käsittely	22
4.3 Kelpoisuusvaatimukset	24
5 SUULLINEN KÄSITTELY HALLINTO-OIKEUDESSA	25
5.1 Korkeimman hallinto-oikeuden linjaus suullisista käsittelyistä	27
6 LUMEAVIOLIITTO	29
6.1 Lumeavioliitto käsitteenä	29
6.2 Lumeavioliiton arvioiminen	30
6.3 Lainsäädäntö lumeavioliittoarvioinnin taustalla	35
6.3.1 Perustuslaki	35
6.3.2 Ulkomaalaislaki	36
6.3.3 Euroopan ihmisoikeussopimus	37
6.3.4 Vapaan liikkuvuuden direktiivi	37
6.3.5 Perheidenyhdistämisdirektiivi	38
6.3.6 Päätöslauselma lumeavioliittojen estämiseksi	39
6.3.7 Käsikirja lumeavioliittojen torjumiseksi	40
7 KULTTUURIEROJEN HUOMIOIMINEN	42
8 TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN RAJAUS	45
9 TUTKIMUSTULOKSET	49
9.1 Lumeavioliittoasiat hallinto-oikeudessa ja oikeusohjeet	49
9.2 Kulttuurierot	51
9.3 Suulliset käsittelyt	55

10	JOHTOPÄÄTÖKSET	59
11	POHDINTA.....	64
	LÄHTEET.....	68
	LIITTEET.....	73

KÄSITTEET JA LYHENTEET

AL	Avioliittolaki
EMN	Euroopan muuttoliikenneverkosto
EU	Euroopan unioni
Hakija	Oleskeluluvan yhteydessä puhuttaessa henkilö, jolle oleskelulupaa haetaan
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
HL	Hallintolaki
HLL	Hallintolainkäyttölaki
KHO	Korkein hallinto-oikeus
Kolmannen maan kansalainen	Muu kuin Pohjoismaiden, EU-maiden, Liechtensteinin tai Sveitsin kansalainen
Lumeavioliitto	Avioliitto, joka on solmittu pelkästään oleskeluluvan saamiseksi
OK	Oikeudenkäymiskaari
Ordre public –periaate	Ehdottomuusperiaate, jonka mukaa toisen valtion lain soveltamisesta voidaan kieltäytyä silloin, kun se olisi valtion oikeusjärjestyksen vastaista
Perheenkokoaja	Suomessa asuva tai Suomen kansalaisuuden omaava henkilö, johon muodostuneen siteen perusteella oleskelulupaa haetaan
Schengen-alue	Alueeseen kuuluu 26 Euroopan maata, maiden sisärajoilla ei tehdä rajatarkastuksia ja liikkuminen on vapaata.
UIKL	Ulkomaalaislaki
vUIKL	Ulkomaalaislaki ennen 1.1.2017 voimaan tulleita muutossäännöksiä

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössä tarkastellaan lumeavioliittoharkintaan liittyvää lainsäädäntöä ja oikeusohjeita. Lisäksi opinnäytetyössä on toteutettu teemahaastattelututkimus, jossa käydään läpi lumeavioliittoharkintaa käytännön näkökulmasta, kulttuurierojen merkitystä ja suullista käsittelyä hallinto-oikeudessa lumeavioliittotapauksissa. Teemahaastattelun tukena on lisäksi käytetty hallinto-oikeuden päätöksiä lumeavioliittoihin liittyen. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden kanssa. Opinnäytetyön aihe on syntynyt Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa suoritetun ammattiharjoittelun aikana. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, ovatko olemassa olevat oikeusohjeet kattavat ja ajantasaiset lumeavioliittoharkintaa tehdessä, miten kulttuurierot huomioidaan lumeavioliittoja käsiteltäessä ja mikä painoarvo suullisilla käsittelyillä on asiaryhmän päätöksissä. Opinnäytetyön tekijä on lisäksi työskennellyt Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa lainkäyttösihteerinä tutkimuksen aikana.

Opinnäytetyössä tutkitaan lainopillisena tutkimuksena lumeavioliittoharkintaan liittyvää lainsäädäntöä sekä teemahaastattelun avulla lumeavioliittoihin liittyviä oikeusohjeita, kulttuurieroja ja suullisia käsittelyitä tuomioistuimen näkökulmasta. Lisäksi Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä käytetään teorian ohessa tuomaan käytännön näkökulmaa esiin tutkittavaan kohteeseen. Opinnäytetyön tietoperusta on rakennettu niin, että sitä voidaan käyttää apuna perehdyttämään lumeavioliittoasioihin liittyvään lainsäädäntöön ja muihin oikeusohjeisiin liittyen. Lainopillisessa osiossa on käytetty lähteinä lainsäädäntöä, alan kirjallisuutta, EU:n direktiivejä, hallinto-oikeuksien ratkaisuja, säädösvalmisteluasiakirjoja, viranomaisten sisäisiä ohjeita sekä muita julkaisuja aihepiiriin liittyen. Tutkimusmenetelmät ovat kvalitatiivisia eli laadullisia. Tutkimusongelmani ovat:

- Mikä on lumeavioliitto?
- Minkälaista lainsäädäntöä ja oikeusohjeita lumeavioliittoihin liittyy?
- Onko olemassa oleva lainsäädäntö kattavaa lumeavioliittoharkinnan käytännön kannalta?
- Mikä merkitys kulttuurieroilla on lumeavioliittoharkinnassa?
- Mikä rooli lumeavioliittoasioissa järjestetyillä suullisilla käsittelyillä on päätöksen kannalta?

Lumeavioliittoihin liittyvät valitusasiat ovat haastavia tulkinnan ja yksilöllisten tapausten vuoksi, mistä syystä kyseiset valitusasiat vaativat paljon tietoa niitä työkseen käsitteleviltä. Päätöksissä on eroavaisuuksia, koska se miten lumeavioliittoepäilyyn päädytään, tapahtuu aina hyvin tapauskohtaisesti ja arviointi on yksilöllistä. Suomen lainsäädännössä ei ole määritelty lumeavioliittoja käsitteenä, mikä vaikeuttaa myös omalta osaltaan tapausten arviointia. Arvioinnissa käytetään pääsääntöisesti EU:n direktiivejä ja säännöksiä, KHO:n oikeuskäytäntöä sekä viranomaisten sisäisiä ohjeistuksia. Lumeavioliittoepäily on syy oleskeluluvan myöntämättä jättämiselle, kun aviopuoliso hakee oleskelulupaa perheen yhdistämisen perusteella. EU:n jäsenvaltiot voivat toteuttaa tarpeelliseksi katsomansa toimenpiteet evätäkseen, lopettaakseen tai peruuttaakseen vapaasta liikkuvuudesta säädettyssä direktiivissä tarkoitetut oikeudet, jos ne on saatu väärinkäyttämällä oikeuksia tai petoksella, kuten lumeavioliitolla. (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 35 art.).

Vaikka lumeavioliittoharkinnassa käytetty lainsäädäntö ja oikeusohjeet ovat samat, voivat tuomioistuimen ja viranomaisten linjat erota toisistaan. Avioliiton tarkoituksena on hankala arvioida ja toisaalta on myös hankala osoittaa, että avioliitto on solmittu oikeista syistä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää erityisesti asiaryhmän haasteet kulttuurillisesta näkökulmasta, suullisen käsittelyn merkitys päätöksenteossa sekä ovatko tämän hetkiset oikeusohjeet ajankohtaiset ja kattavat antamaan ohjeistusta lumeavioliittoharkintaa työkseen tekeville. Lumeavioliitoista on aiemmin tehty muutamia opinnäytetöitä, joissa on selvitetty lumeavioliittoja ilmiöinä (ks. Pätsi 2013; Karttunen 2015). Lisäksi on tehty opinnäytetyö, jossa on pyritty selvittämään ilmiön laajuutta Suomessa (ks. Vuori 2015). Aiheesta ei ole aiemmin tehty opinnäytetöitä, joka käsittelee hallinto-oikeuden näkökulmaa ja lumeavioliittoharkinnan kulttuuritekijöitä tai suullisia käsittelyitä hallinto-oikeudessa.

2 OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTAJA JA TUTKIMUKSEN AJANKOHTAISUUS

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Pohjois-Suomen hallinto-oikeus ja opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä hallinto-oikeuden kanssa. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus sijaitsee Oulussa ja vastaa tuomiopiiriltään Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakuntien hallinnollisista valitus-, alistus-, ja hakemusasioita sekä hallintoriita-asioita. Kuvassa 1 on esitetty Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden tuomiopiiri kokonaisuudessaan. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus toimii jakaantuneena neljään osastoon ja valitusasiat ratkaistaan kokoonpanon istunnoissa. Jokaisella osastolla on omat vakiintuneet asiaryhmänsä. Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa työskenteli vuonna 2015 hallinto-oikeuden ylituomari, 15 hallinto-oikeustuomaria, 12 hallinto-oikeussihteeriä, 2 notaaria ja 10 lainkäyttösihteeriä. Hallinto-oikeuden tehtävänä on antaa toimialueellaan oikeusturvaa hallinto-oikeudellisissa valitus, alistus- ja hakemusasioissa sekä hallintoriita-asioissa. (Pohjois-Suomen hallinto-oikeus 2014–2015, viitattu 21.1.2017.)

Pohjois-suomen hallinto-oikeuden tuomiopiiri

Kuva 1. Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden tuomiopiiri (Pohjois-Suomen hallinto-oikeus 2015, viitattu 23.12.2016).

Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden vuosikertomusten 2014–2015 (viitattu 23.12.2016) mukaan, Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa ratkaistiin vuonna 2014 1766 asiaa ja vuonna 2015 1971 asiaa. Käsittelyajat olivat keskimäärin kaikista asiaryhmistä laskettuna vuonna 2014 9,2 kuukautta

ja vuonna 2015 9,8 kuukautta. Ulkomaalaisasioissa vuonna 2015 keskimääräinen käsittelyaika oli 12,7 kuukautta. Opinnäytetyön tekijä on työskennellyt Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa määräaikaisena lainkäyttösihteerinä opinnäytetyön toteuttamisen aikana.

Vuoden 2016 ja 2017 vuosikertomuksia ei ole vielä julkaistu, mutta Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden henkilöstömäärä on kasvanut runsaasti vuonna 2017 ja syksyllä 2017 Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa työskentelee jo noin 70 henkilöä. Henkilöstömäärän kasvu johtuu turvapaikka-asioiden hajauttamisesta, joka tapahtui helmikuussa 2017. Syksyllä 2015 turvapaikkahakemusten lisääntynyt määrä alkoi näkyä Maahanmuuttovirastossa, minkä johdosta rekrytoitiin uutta työvoimaa ja avattiin uusia vastaanottokeskuksia. Turvapaikkahakemusten määrä on vaikuttanut suoraan myös turvapaikkavalitusten määrään hallinto-oikeudessa ja aiheesta on uutisoitu paljon. (ks. Pansu 2016, viitattu 27.2.2017). Turvapaikanhakijoiden määrät nousivat suurimmilleen vuoden 2015–2016 vaihteessa (TAULUKKO 1).

Turvapaikanhakijat kuukausittain 2015 ja 2016

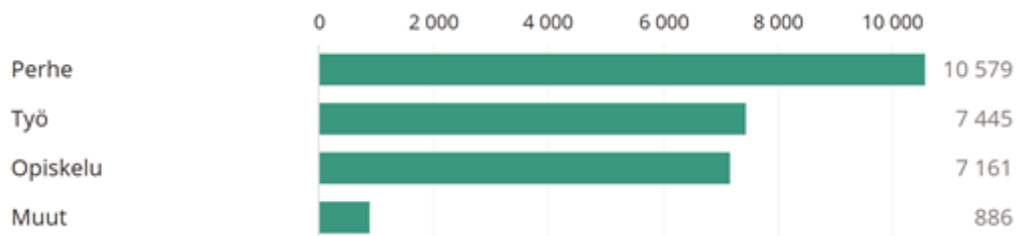
TAULUKKO 1. Maahanmuuttoviraston laskemat turvapaikanhakijoiden määrät kuukausittain 2015–2016 (Maahanmuuttovirasto 2017a, viitattu 21.1.2017)

Turvapaikka-asiat etenivät Maahanmuuttovirastossa käsittelyssään vuoden 2016 loppuun mennessä siihen, että valitusten määrä alkoi näkyä hallinto-oikeuksissa turvapaikka-asioihin liittyvien valitusten määrän kasvulla. Helsingin hallinto-oikeus on vastannut yksin turvapaikka-asioiden käsittelystä vuoden 2016 loppuun saakka. Kuitenkin 1.2.2017 alkaen turvapaikka-asioita hajautettiin niiden suuresta määrästä johtuen myös Pohjois-Suomen hallinto-oikeuteen, Itä-Suomen hallinto-oikeuteen ja Turun hallinto-oikeuteen (HE 234/2016 vp, 1).

Niiden osalta, jotka ovat saaneet turvapaikan vuonna 2016, on odotettavissa seuraavaksi oleskelulupahakemusten määrän lisääntyvän mm. perheenyhdistämisen perusteella, kun turvapaikan saaneet alkavat myöhemmin kerätä perheitänsä takaisin kokoon yhteiseen asuinmaahan. Lisäksi kotoutuessaan uuteen maahan turvapaikan saaneet alkavat jossain vaiheessa perustaa perheitä myös Suomeen, minkä vuoksi avioliitot, joissa hakijana on turvapaikan saanut henkilö ja avioliiton toisena osapuolena suomalainen, saattavat lisääntyä tulevaisuudessa. Maahanmuuttoviraston laskemien tilastojen mukaan perhe oli useimmin toistuva peruste oleskeluluvan hakemiselle vuonna 2016 (TAULUKKO 2).

Edellä mainituista syistä johtuen, turvapaikanhakijoiden lisääntynyt määrä saattaa aiheuttaa kasvua myös oleskelulupien määrässä perheenyhdistämisen perusteella oleskelulupaa haettaessa lähitulevaisuudessa. Oleskelulupahakemusten määrän lisääntyminen vaikuttaa myös valitusten määrään, mikä voi näkyä myös lumeavioliittoihin liittyvien valitusten määrän kasvuna. Jos valitusten määrä kasvaa odotetusti lumeavioliittoihin liittyen, voi kokoonpanoihin tai henkilöstömääriin tulla muutoksia. Tämän vuoksi opinnäytetyötä voidaan pitää ajankohtaisena ja hyödyllisenä hallinto-oikeudelle.

Oleskelulupahakemukset 2016

TAULUKKO 2. Maahanmuuttoviraston oleskelulupien perusteet vuonna 2016 (Maahanmuuttovirasto 2017a. Viitattu 21.1.2017).

3 VIRANOMAISKÄSITTELY

Lumeavioliitosta puhutaan, kun oleskeluluvan hakija on solminut avioliiton, jonka perusteella hakee oleskelulupaa, ainoastaan päästäkseen maahan ja kiertääkseen maahantulosäännöksiä. Ulkomaalaislain (UlkL 30.4.2004/301) 161 a § kohdan 2 mukaan, oleskelulupaa haettaessa tulee avioliitosta tai rekisteröidystä parisuhteesta esittää asiakirja, joka osoittaa avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen olemassaolon. Oleskelulupaa voidaan hakea Suomessa tunnustetun tai solmitun avioliiton perusteella. Jos avioliitto solmitaan Suomessa, ennen avioliiton solmimista tutkitaan, onko avioliitolle olemassa esteitä.

Avioliiton esteiden tutkintaa toteuttaa Suomessa maistraatti tai kirkko. Avioliittolain (AL 13.6.1929/234) 10 §:n mukaan maistraatin tehtävänä on tutkia, onko avioliitolle laissa säädettyä estettä. Lisäksi avioliiton esteet voi tutkia myös evankelisluterilaisen tai ortodoksisen kirkkokunnan seurakunta.

Ulkomaalaislain 60.3 §:n mukaan oleskelulupaa haetaan Suomessa Maahanmuuttovirastosta. Vuoden 2016 loppuun saakka oleskelulupaa voitiin hakea sekä poliisilta että Maahanmuuttovirastolta. Oleskeluluvan myöntämisen yhteydessä tulee asiassa tutkia, onko avioliitto solmittu tosiasiallisen perhe-elämän viettämiseksi. Tällä pyritään estämään maahantulo- ja maassaoleskelusäännösten kiertämistä. Mikäli asiassa on syytä epäillä avioliiton olevan solmittu pelkästään oleskeluluvan saamiseksi, voidaan avioliittoa kutsua lumeavioliitoksi.

3.1 Avioliiton tunnustaminen ja solmiminen Suomessa

Avioliittolain 108 §:n mukaan oikeus solmia avioliitto Suomessa määräytyy Suomen lainsäädännön mukaan. Jos osapuolilla ei ole Suomen kansalaisuutta eikä asuinpaikkaa Suomessa, avioliitto voidaan solmia Suomessa vain, jos se on pätevä Suomen lain tai sen valtion lain mukaan, jonka kansalaisia tulevan avioliiton osapuolet ovat. Jos kansalaisuutta ei ole, sovelletaan sen valtion lakia, jossa osapuolilla on pysyväksi katsottava asuinpaikka. Oikeudesta solmia avioliitto vieraan valtion lain mukaan tulee esittää hyväksyttävä selvitys. (AL 108.2 §.) Rekisteröidyn parisuhteen osapuolet voivat muuttaa parisuhteensa avioliitoksi maistraatin kautta (AL 1 a §). Myös rekisteröity parisuhde voidaan katsoa avioliittoa vastaavaksi liitoksi.

Avioliiton tunnustamiseksi Suomessa tulee avioliiton olla pätevä siinä valtiossa, missä se on solmittu tai siinä valtiossa, jossa jommallakummalla osapuolista on pysyvä asuinpaikka tai kansalaisuus (AL 115.1 §). Avioliittoa ja sen tunnustamista koskeva julkinen intressi on harvoin niin suuri, että toisessa valtiossa pätevä avioliitto tulisi jättää tunnustamatta (Maahanmuuttovirasto 2012c, 25, viitattu 5.9.2017). Avioliittolaissa ei erikseen säännellä nimenomaisia tai erityisiä perusteita sille, että avioliiton tunnustamisesta voitaisiin pidättäytyä (Mikkonen 2009, 86). Edellä olleista Suomen lainsäädännön mukaisista kriteereistä voidaan siis poiketa, jos avioliitto on pätevä lähtömaan lainsäädännön mukaan, jossa avioliitto on solmittu.

Koska avioliiton tunnustamisesta ei ole säädetty erityisiä perusteita tunnustamisesta pidättäytymiselle, myös esimerkiksi avioliiton tunnustaminen on mahdollista, vaikka henkilö olisi jo ennestään avioliitossa. Tunnustaminen ei suoraan tarkoita sitä, että lähtökohtaisesti Suomessa hyväksyttäisiin moniaviollisuus, mutta tunnustamisen kautta tällaisellekin avioliitolle voidaan perustaa vaatimuksia. Jos tällaiset avioliitot jätettäisiin tunnustamatta, heikommat tahot eli vaimot ja lapset kärsisivät tilanteesta eniten. Kun tämänkaltaisen avioliitto tunnustetaan, esimerkiksi isyyden, lapsen huoltajuuden tai elatusvelvollisuuden suhteen voidaan katsoa olevan perusteita esittää vaatimuksia. (Mikkola 2009, 86.) Heikompien tahojen suojelemiseksi avioliiton tunnustamisesta ei ole säädetty yhtä tarkasti, kuin avioliiton solmimisesta Suomessa.

Kuitenkin pätevän avioliiton voidaan katsoa rikkovan *ordre public* -periaatetta (Mikkola 2009, 87). Avioliittolain 139 §:n 2 momentin mukaan, toisen valtion lain säännös on jätettävä ottamatta huomioon, jos sen soveltamisen on katsottava olevan Suomen oikeusjärjestyksen vastaista. Tähän liittyen voidaan vedota *ordre public* -periaatteeseen silloin, kun ulkomainen avioliitto on vieraassa valtiossa pätevä, mutta sen päteväksi katsominen Suomessa olisi oikeusjärjestyksemme perusarvojen vastaista (Maahanmuuttovirasto 2012c, 28. Viitattu 5.9.2017). Tällä perusteella avioliitto, jota pidettäisiin lähtökohtaisesti muuten pätevänä Suomessa, voidaan katsoa pätemättömäksi, jos avioliiton päteväksi katsominen johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen lopputulokseen. *Ordre public* -periaatteella tarkoitetaan siis ehdottomuusperiaatetta, jonka mukaan säännöksen noudattaminen ei voi olla Suomen oikeusjärjestyksen vastaista.

Ordre public -periaatteen noudattaminen edellyttää kokonaisharkintaa ja kaikkien asiassa esille tulleiden seikkojen huomioon ottamista. Vaikka avioliitto olisi solmittu avioparin ollessa alaikäisiä,

mutta tällä hetkellä kumpikin puolisoista olisi täysi-ikäisiä ja he eläisivät normaalia vakiintunutta perhe-elämää, tulee nykyinen tilanne huomioida avioliiton pätevyyttä arvioitaessa. Ainoastaan avioliiton päättämishetkellä vallinneet olosuhteet eivät saa olla keskeisellä sijalla kansainvälisten avioliittojen tunnustamista harkittaessa. (Mikkola 2009, 87.) Ordre public-periaatteella voidaan esimerkiksi estää lapsiavioliittojen tai moniaviollisuuden syntymistä Suomessa.

Avioliiton esteiksi voidaan katsoa avioliittoa solmittaessa Suomen lainsäädännön mukaan osapuolten ikä. Alle 18-vuotias ei saa mennä naimisiin, ellei erikoislupaa myönnetä oikeusministeriön toimesta (AL 4 §). Muita avioliiton solmimisen esteitä ovat jo voimassa oleva avioliitto, rekisteröity parisuhde tai läheinen sukulaisuussuhde. Naimisiin ei voi mennä sukulaisuussuhteen vuoksi äidin, isän, sisaruksen tai puolisisaruksen, isovanhemman tai muun suoraan takenevassa polvessa olevan sukulaisen kanssa eikä lapsen, lapsenlapsen tai muun etenevän sukupolven sukulaisen kanssa (AL 7 §). Sukulaisuussuhteeksi lasketaan myös adoption kautta syntynyt suhde (AL 9 a §). Suomessa ei lähtökohtaisesti voida hyväksyä tämän kaltaisia läheisten sukulaisten kanssa tai alaikäisten kanssa solmittuja avioliittoja, silloin kun avioliittoon vihitään Suomessa.

Vaikka avioliittoa pidettäisiinkin ulkomaalaisoikeudellisesti katsottuna lumeavioliittona, Suomen avioliitto-oikeuden näkökulmasta katsottuna avioliitto on pätevä. Lumeavioliittoon liittyvät siten samat aviovarallisuus- ja jäämistöoikeudelliset seuraukset kuin oikeaan avioliittoon. Myöhemmin oleskelulupaa haettaessa tai muutoksenhakuvaiheessa lumeavioliitoksi todettu liitto muodostaa uuden avioliiton solmimisen esteen ja aviopuolisoiden näin halutessa, lumeavioliitto voidaan purkaa avioeroprosessissa. (Kangas 2013, 246.)

Avioliiton solmimis- tai tunnustamisvaiheessa ei kiinnitetä huomiota siihen, onko motiivi avioliiton solmimiselle olemassa tai onko osapuolten tarkoitus elää tosiasiallista perhe-elämää. Jos avioliitolla ei ole esteitä tai avioliitto on todistettavasti olemassa ja solmittu tapauksessa sovellettavan lainsäädännön mukaan, avioliitto on pätevä. Avioliiton tunnustamista tai solmimista koskevien esteiden tutkinnassa ei kiinnitetä huomiota avioliiton solmimisen tai tunnustamisen syihin eivätkä lumeavioliitot tule tässä vaiheessa esille. Avioliitto-oikeuden näkökulmasta katsottuna myös lumeavioliitto on siten siviilioikeudellisesti pätevä avioliitto. Tämä ei kuitenkaan sido muita viranomaisia tai vaikuta heidän käsittelynsä.

3.2 Maahanmuuttoviraston ja poliisin käsittely

Vuoden 2016 loppuun saakka, Maahanmuuttovirasto ja poliisi käsitelivät oleskelulupahakemukset Suomessa siltä osin, kuin ne oli ulkomaalaislaissa säädetty kummallekin viranomaiselle toimivaltaan kuuluviksi. Toimivaltainen viranomainen tutkii täytyvätkö oleskeluluvan yleiset edellytykset sekä maahantulo- ja maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämisepäilyt ennen oleskeluluvan myöntämistä. (Walldén 2012, viitattu 22.1.2017). Maahanmuuttoviraston ja poliisin tekemiin oleskelulupapäätöksiin sai hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Vuoden 2017 alusta alkaen Maahanmuuttovirasto on toimivaltainen viranomainen käsittelemään kaikki oleskelulupa-asiat. 1.1.2017 voimaan tulleiden muutossäännösten mukaan, Maahanmuuttovirasto sekä myöntää että peruuttaa oleskeluluvan (UlkL 67 §). Poliisi ei siis enää ole toimivaltainen viranomainen käsittelemään oleskelulupa-asioita, vaan ne on keskitetty Maahanmuuttovirastolle. Oleskelulupiin liittyvien valitusasioiden käsittelyaikojen vuoksi, muutos ei näy opinnäytetyössä. Opinnäytetyössä käytetyt päätökset on tehty ennen muutossäännösten voimaantuloa ja tästä syystä ulkomaalaislain muutosta toimivaltaisen viranomaisen muutoksen suhteen ei ole huomioitu opinnäytetyössä käytetyissä päätöksissä tai muissa materiaaleissa.

Ennen muutossäännösten voimaantuloa, Maahanmuuttovirasto myönsi ensimmäisen oleskeluluvan ulkomailta haettuna ulkomailla oleskelevalle hakijalle ja ensimmäisen oleskeluluvan ilman oleskelulupaa maahan saapuneelle hakijalle. Maahanmuuttovirasto myönsi oleskeluluvan myös siinä tapauksessa, että poliisi oli saattanut asian Maahanmuuttoviraston ratkaistavaksi. (vUlkL 67 §.) Poliisi myönsi oleskeluluvan Suomen kansalaisen perheenjäsenelle sekä tämän alaikäiselle naimattomalle lapselle, kun oleskeluluvan hakija oli Suomessa. Lisäksi poliisi myönsi oleskeluluvan Suomessa asuvan ja oleskeluluvan saaneen unionin kansalaisen Suomessa oleskelevalle perheenjäsenelle ja tämän alaikäiselle naimattomalle lapselle. (vUlkL 68 §.)

Ennen muutossäännösten voimaantuloa, poliisi myönsi myös pysyvän oleskeluluvan maassa olevalle ulkomaalaiselle sekä uuden määräaikaisen oleskeluluvan, sen jälkeen kun Maahanmuuttovirasto oli myöntänyt ensimmäisen oleskeluluvan. Lisäksi poliisi myönsi pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EY-oleskeluluvan. (vUlkL 68 §.) Jos perheenkokoaja oli Suomen kansalainen ja luvanhakija oli Suomessa, poliisi oli toimivaltainen viranomainen käsittelemään oleskelulupahakemuksen (Maahanmuuttovirasto 2012b, viitattu 28.10.2016).

Ennen muutossäännösten voimaantuloa, Maahanmuuttovirasto pystyi myös ottamaan ratkaistavakseen asian, joka tässä laissa säädettiin poliisille kuuluvaksi ja poliisi pystyi saattamaan toimivaltaansa kuuluvan asian myös Maahanmuuttoviraston ratkaistavaksi (vUlkL 210 §). Syynä asian siirtämiseen Maahanmuuttoviraston ratkaistavaksi saattoi olla esimerkiksi asian laatu, joka edellytti Maahanmuuttoviraston asiantuntemusta (Maahanmuuttovirasto 2012c, 7. Viitattu 5.9.2017). Ulkomaalaisen asuinpaikka määritti sen, kumpi viranomainen käsittelee henkilön oleskelulupa-asian. Lisäksi toimivaltaa voitiin myös siirtää asian niin vaatiessa.

Hallituksen esityksessä (HE 64/2016 vp, 1), jossa kyseisiä ulkomaalaislain muutoksia on ehdotettu, todetaan, että maahanmuuttohallinnon tehtävät siirrettään poliisilta ja Rajavartiolaitokselta Maahanmuuttovirastolle. Maahanmuuttovirasto on tällöin käytännössä yksinomainen ulkomaalaisten lupaviranomainen ja poliisille sekä Rajavartiolaitokselle jää päätösten tiedoksi antaminen, maasta poistaminen ja ulkomaalaisten valvontaan liittyvät tehtävät.

Tavoitteena ulkomaalaislain muutoksilla on muodostaa Maahanmuuttovirastolle selkeämpi prosessinomistajuus oleskelulupa-, kansalaisuus- ja turvapaikka-asioissa ja mahdollistaa poliisin ja Rajavartiolaitoksen keskittyminen selkeämmin omiin ydintehtäviinsä (HE 64/2016 vp, 4). Oleskelulupa-asioiden keskittäminen yhdelle viranomaiselle tuo myös yhdenmukaisuutta oikeuskäytäntöön, mikä varmasti näkyy tulevaisuudessa myös lumeavioliittoasioissa.

3.3 Oleskeluluvat

Oleskelulupaa haetaan Maahanmuuttovirastolta. Oleskeluluvan saatuaan henkilö voi oleskella maassa ennalta määritellyn ajan jakson. Suomessa myönnetään A-, B- ja C-oleskelulupia, jotka eroavat toisistaan oleskeluun myönnetyn ajanjakson pituudelta (UlkL 34 §).

Oleskelulupa myönnetään määräaikaisena, jos oleskelu on tilapäisluonteista ja jatkuvana, jos maassa oleskelu on luonteeltaan jatkuvaa. (UlkL 33 §). Lupaviranomainen ratkaisee ulkomaalaisen antamat tiedot maahantulonsa tarkoituksesta huomioon ottaen maassa oleskelun tarkoituksen (UlkL 33 §). Oleskelulupia on siis kahta eri tyyppiä: määräaikainen, joka voidaan myöntää tilapäisluonteisena tai jatkuvaluonteisena sekä pysyvä oleskelulupa.

Oleskeluluvan haltijan on hankittava uusi oleskelulupa ennen edellisen oleskeluluvan päättymistä. Oleskeluluvan haltijan on haettava oleskelulupaa viivytystä sen jälkeen, kun oleskeluluvan voimassaolo on päättynyt. (UlkL 60 g §.) Oleskeluluvulle asetetaan määräaika, jonka jälkeen oleskelulupa lakkaa, jos sitä ei uusita. Tämän jälkeen hakijalle voidaan myöntää uusi oleskelulupa jatkolupana, jos lupaa on haettu ennen edellisen oleskeluluvan päättymistä tai heti luvan päättymisen jälkeen. (Aer 2016, 78–79.) Luvan myöntämiseksi jatko-oleskelulupana, tulee olosuhteiden olla samat, kuin ensimmäisen luvan myöntämisen yhteydessä (UlkL 54 §).

Pysyvä oleskelulupa annetaan toistaiseksi voimassaolevana (UlkL 33.1 §). Pysyvään oleskelulupaan voidaan rinnastaa voimassaoloajaltaan myös pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EU-oleskelulupa (UlkL 33.2 §). Pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EU-oleskelulupa myönnetään kolmannen maan kansalaiselle, joka on jatkuvan oleskeluluvan saatuaan ilman viivästystä ennen oleskelulupahakemuksen jättämistä luvallisesti oleskellut maassa yhtäjaksoisesti viiden vuoden ajan ja edellytykset jatkuvan oleskeluluvan myöntämiseksi ovat edelleen olemassa eikä EU-oleskeluluvan myöntämiseksi ole muita esteitä (UlkL 56.1 a §). Hakijalla on oltava määräaikainen oleskelulupa vähintään neljän vuoden ajan ennen pysyvän oleskeluluvan hakemista (UlkL 56.1 §).

Tilapäinen oleskelulupa myönnetään ulkomailla olevalle henkilölle tilapäistä työntekoa, tilapäistä elinkeinonharjoittamista tai opiskelua varten. Lisäksi oleskelulupa voidaan myöntää muun erityisen syyn vuoksi. (UlkL 45.1 §.) Muu erityinen syy tilapäisen oleskeluluvan myöntämiseksi voi olla esimerkiksi se, että ulkomaalainen on tulossa avioitumaan Suomeen (Aer 2016, 80).

Yksi peruste oleskeluluvan hakemiselle on perheside. Oleskelulupaa voidaan hakea esimerkiksi solmitun avioliiton perusteella. Yleensä oleskeluluvissa perheen yhdistämisen perusteella oleskelulupa myönnetään tilapäisenä oleskelulupana. Ulkomaalaislain 47 §:n 3 momentin mukaan oleskelulupa voidaan kuitenkin myöntää jatkuvana, jos perheenkokoajan oleskelulupa on jatkuva tai pysyvä. Kun oleskelulupa myönnetään perhesiteen perusteella, se ei voi olla voimassaoloajaltaan pidempi, kuin perheenkokoajan oleskelulupa. Oleskeluluvan voimassaoloaika vaihtelee hiukan tilanteesta riippuen. Ensimmäinen oleskelulupa myönnetään pääsääntöisesti yhdeksi vuodeksi kerrallaan. Poikkeuksena ovat pakolaisuus ja toissijainen suojelu, joiden perusteella voimassaoloaika voi olla pidempi. Voimassaoloaika on tällöin 4 vuotta. (UlkL 53.1 §; UlkL 53.7 §.)

Oleskelulupaa haetaan pääsääntöisesti ennen Suomeen saapumista määräaikaista oleskelulupaa haettaessa. Ensimmäistä oleskelulupaa haetaan Suomen edustustolle jätettävällä hakemuksella ulkomaalaisen koti- tai oleskelumaasta. Jatkolupaa, pysyvää oleskelulupaa ja pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EU-oleskelulupaa haetaan kuitenkin Suomesta. (UlkL 60 §.) Oleskelulupaa voidaan hakea myös Suomeen tulon jälkeen. Tällöin oleskelulupa voidaan myöntää, jos oleskeluluvan hakeminen hakijan kotimaasta olisi tilanteessa katsoen kohtuutonta. (UlkL 49.1 § k. 5). Kohtuutonta esimerkiksi voisi olla tilanne, jossa oleskelulupaa haetaan avioliiton perusteella Suomessa ja luvan hakeminen kotimaasta käsin on poikkeuksellisen kohtuutonta ja tilanteessa olisi todennäköistä, että hakijalle myönnettäisiin oleskelulupa ulkomailta käsin haettuna (Aer 2016, 92).

Oleskelulupa voidaan peruuttaa tai se voi raueta, jos edellytykset, joilla oleskelulupa on myönnetty eivät ole enää voimassa (UlkL 58.5 §). Jos aviopari eroaa oleskeluluvan voimassaoloaikana, voidaan oleskelulupa siis perua tai sen voimassaolo voi raueta. Euroopan unionin kansalaisen perheenjäsen, joka ei itse ole unionin kansalainen, ei joissakin tilanteissa kuitenkaan menetä oleskeluoikeuttaan, vaikka avioliitto purkautuisi. Oleskeluoikeutta ei menetetä avioliiton purkautuessa, jos avioliitto on kestänyt vähintään kolme vuotta, joista yhden vuoden Suomessa. Oleskeluoikeutta ei myöskään menetetä, jos avioliitossa on erityisen vaikea tilanne, joka on johtanut avioeroon, kuten väkivaltaisuus. Muita syytä oleskeluoikeuden säilymiselle avioliiton purkautuessa, ovat lasten huoltoon liittyvät syyt. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanne, jossa lasten huolto on aviopuolisoiden sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä uskottu aviopuolisolle, joka ei ole unionin kansalainen tai jos unionin kansalaisella on oikeus tavata alaikäistä lasta ja tapaamisten on tapahduttava Suomessa. (UlkL 161 e §.)

3.4 Oleskeluluvan myöntäminen perhesiteen perusteella

Haettaessa oleskelulupaa perheenyhdistämisen perusteella, puhutaan käsitteistä hakija ja perheenkokoaja. Oleskelulupaa perhesiteen perusteella voi hakea ulkomaalainen, jolla on lain edellyttämä perheside Suomessa asuvaan henkilöön (Aer 2016, 141). Perheenkokoajalla tarkoitetaan Suomessa asuvaa perheenjäsentä, johon muodostuneella perhesiteellä hakija oleskelulupaa hakee. Perheenjäsenyyteen perustuva suhde perheenkokoajan ja hakijan välillä on edellytys oleskeluluvan myöntämiselle perhesiteen perusteella. Perheenkokoajan tulee asua

Suomessa ja hän voi olla joko Suomen kansalainen tai kolmannen maan kansalainen. Perheenkokoajan oleskelun pituudella Suomessa ei ole oleskelulupaa harkittaessa merkitystä, mutta ulkomaalaisella perheenkokoajalla tulee olla voimassa oleva oleskelulupa. (Aer 2016, 142.) Oleskelulupaa haettaessa avioliiton perusteella, tulee avioliitosta tai rekisteröidystä parisuhteesta esittää asiakirja, joka todistaa avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen olemassaolon (UlkL 161 a § k.2).

Jos toisessa unionin jäsenvaltiossa pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EU-oleskeluluvan saaneelle myönnetään oleskelulupa tilapäisenä tai jatkuvana, hänen perheenjäsenelleen myönnetään samaksi ajaksi tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa (UlkL 49.3 a §). Oleskelulupaa perhesiteen perusteella voi hakea Suomesta, jos aviopuoliso on Suomen kansalainen ja asuu Suomessa tai on muuttamassa Suomeen (Maahanmuuttovirasto 2017b, viitattu 6.1.2017). Lisäksi Euroopan jäsenvaltion kansalaiset voivat hakea oleskelulupaa perheen yhdistämisen perusteella. Perheenjäsenellä tarkoitetaan tällöin mm. aviopuolisoa tai kumppania, jonka kanssa unionin kansalainen on rekisteröinyt parisuhteen jonkin jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, jos vastaanottavan jäsenvaltion lainsäädännössä rekisteröity parisuhde rinnastetaan avioliittoon (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 2 art.).

Perheenjäseneksi katsotaan Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso sekä alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka huoltaja on Suomessa asuva henkilö tai tämän aviopuoliso. Jos Suomessa asuva henkilö on alaikäinen lapsi, perheenjäsen katsotaan hänen huoltajakseen. Perheenjäsen on myös samaa sukupuolta oleva henkilö, jos parisuhde on kansallisesti rekisteröity. (UlkL 37.1 §.) Tällöin kuitenkin edellytyksenä on, että he ovat asuneet vähintään kaksi vuotta yhdessä (UlkL 37.2 §). Asumisaikaedellytys koskee myös Suomen kansalaisen aviopuolisoa oleskelulupaa perheen yhdistämisen perusteella haettaessa. (Aer 2016, 144).

Ulkomaalaislain 52 a §:n 4 momentin mukaan perheenjäsenelle ei myönnetä oleskelulupaa silloin, kun perheenkokoaja on saanut tilapäisen oleskeluluvan ihmiskaupan uhrina, mutta oleskelulupa voidaan kuitenkin myöntää, jos oleskelulupa on myönnetty perheenkokoajalle jatkuvana. Lisäksi oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos perheenkokoaja on oleskellut maassa laittomasti tai työskennellyt Suomessa laittomasti (UlkL 52 d §).

4 TUOMIOISTUINKÄSITTELY

Valituksen hallinto-oikeudelle saa tehdä sillä perusteella, että päätös on lainvastainen (HLL 7.2 §). Mikäli oleskeluluvan hakija kokee saamansa päätöksen lainvastaiseksi, päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen. Oleskelulupa-asioissa toimivaltainen tuomioistuin päätöksen muutoksenhaulle on hallinto-oikeus. Valitus viranomaisen päätöksestä tehdään sille hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiiriin kuuluu sen viranomaisen toimialue, jonka päätöksestä valitetaan. Jollei tätä perustetta ole käytettävissä, valitus tehdään hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiirissä valituksenalaisen päätöksen tehneen viranomaisen päätoimipaikka sijaitsee. Mikäli tätäkään perustetta ei voida käyttää, valitus tehdään hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiirissä päätös on tehty. (Hallintolainkäyttölaki 26.7.1996/586, 12 §.)

4.1 Muutoksenhaku hallinto-oikeuteen ja valitusoikeus

Muutoksenhakua voi hakea hallinto-oikeudelta viranomaisen tekemiin päätöksiin. Tuomioistuinlain (25.8.2016/673) 4 luvun 1 §:n mukaan, hallinto-oikeus käsittelee ja ratkaisee ne hallinto-oikeudelliset valitukset, hallintoriita-asiat ja muut asiat, jotka säädetään hallintolainkäyttölaissa tai muussa laissa sen toimivaltaan kuuluviksi. Hallinto-oikeus valvoo tuomioistuimena viranomaisten päätösten lainmukaisuutta. Päätöksestä saa valittaa asianosainen, eli se johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, etuun tai velvollisuuteen päätös suoraan vaikuttaa (HLL 6.1 §). Valittaa saa siis se, kenen asiaa päätös suoraan koskee.

Ulkomaalaislaissa tarkoitettuun Maahanmuuttoviraston, poliisin ja rajatarkastusviranomaisen päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään (UikL 190.2 §). Yleensä toimivaltainen hallinto-oikeus määräytyy sen mukaan, mihin tuomiopiiriin valituksenalaisen päätöksen tehnyt viranomainen ja viranomaisen toimivalta kuuluu (HLL 12.1 §). Toimivaltainen käsittelemään ulkomaalaislain 190 §:ssä tarkoitetun valituksen on se hallinto-oikeus, jonka tuomiopiirissä päätöksen tehneen viranomaisen toimialue on tai päätöksen tehneen viranomaisen toimipaikka sijaitsee. Jos päätöksen tehneen viranomaisen toimialue käsittää koko maan, toimivaltainen hallinto-oikeus on se, jonka tuomiopiirin alueella asianosainen asuu.

Perhesiteen perusteella myönnettävää oleskelulupaa koskevassa asiassa toimivaltainen hallinto-oikeus on se, jonka tuomiopiirin alueella valittajana oleva perheenjäsen tai asiassa muutoin kuultava perheenjäsen asuu. Jos tällaisia perheenjäseniä asuu Suomessa eri tuomiopiireissä, toimivaltainen hallinto-oikeus on Helsingin hallinto-oikeus (UlkL 192 §).

Päätökseen tulee liittää valitusosoitus, josta ilmenee valitusviranomaisen, viranomaisen, jolle valituskirjelmä on toimitettava sekä valitusaika ja mistä alkaen se lasketaan. Lisäksi päätökseen liitettävässä valitusosoituksessa tulee selostaa säännökset valituskirjelmän sisällöstä, liitteistä sekä valituksen perille toimittamisesta. (HLL 14 §.) Hallintolain (HL 6.6.2003/434) 17 §:n 1 momentin mukaan valittaja on itse vastuussa siitä, että valitus saapuu toimivaltaiselle tuomioistuimelle valitusajan sisällä. Valitus hallinto-oikeuteen on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valitusaikaa laskettaessa tiedoksisaantipäivää ei lasketa mukaan. (HLL 22 §.) Valitus tehdään hallinto-oikeudelle kirjallisesti. Valitusviranomaiselle on ilmoitettava valituskirjelmässä valituksenalainen päätös, miltä kohdin muutosta päätökseen haetaan ja vaaditaan tehtäväksi sekä perusteet esitetyille vaatimuksille. (HLL 23.1 §.)

4.2 Hallinto-oikeuden käsittely

Asian tultua vireille hallinto-oikeudessa, esittelijä valmistelee asiaa ja ottaa valitusasian haltuun. Haltuunottovaiheessa tutkitaan, onko hallinto-oikeus toimivaltainen tuomioistuin tutkimaan asian, onko valitusoikeus olemassa ja onko valitus saapunut tuomioistuimeen määräajan sisällä. Tämän jälkeen valitus siirtyy lainkäyttösihteerin käsiteltäväksi. Valitusviranomaisen on hankittava selvitystä siinä laajuudessa kuin käsittelyn tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja asian laatu vaativat. Valitusviranomaisen vastuulla on huolehtia siitä, että asia tulee selvitettyksi ja tarvittaessa hankittava lisäselvitystä asianosaiselta tai viranomaiselta (HLL 33 §). Valitus tulee tehdä hallinto-oikeudelle kirjallisesti (HLL 23.1 §). Hallinto-oikeudessa tuomioistuinkäsittely toimitetaan pääsääntöisesti kirjallisena menettelynä.

Valitusviranomaisen on hankittava lausunto viranomaiselta, joka on tehnyt valituksenalaisen päätöksen (HLL 36.1 §). Asianosaiselle on annettava tämän jälkeen ennen asian ratkaisemista tilaisuus antaa asiaan selitys muiden tekemistä vaatimuksista ja sellaisesta selvityksestä, joka voi

vaikuttaa asian ratkaisuun (HLL 34.1 §). Valituksissa koskien oleskeluluvan myöntämistä avioliiton perusteella kuullaan valituksenalaisen päätöksen tehnyttä viranomaista sekä valittajaa.

Kirjallinen menettely rakentuu siten, että ensin valitus käy lausunnolla viranomaisella, jonka päätöksestä on valitettu. Lausunnon jälkeen valittajalle tai hakijalle varataan tilaisuus antaa asiassa vastaselitys viranomaisen antamaan lausuntoon. Lainkäyttösihteeri hoitaa valmisteluun liittyviä tehtäviä hallinto-oikeudessa ja hoitaa valitusasian lausunnolla ja vastaselityksellä käyttämisen. Vastaselityksen jälkeen valitusasiaa voidaan pitää kiertäneenä ja se siirtyy odottamaan esittelijän ja tuomarin tutkintaa ja päätöksentekoa.

Valitusasian esittelijä laatii ratkaistavana olevasta asiasta päätösehdotuksen ja asiakirjat päätösehdotuksineen kiertävät tuomareiden ja muun asiaa ratkaisevan kokoonpanon tutkittavana, jonka jälkeen asia ratkaistaan hallinto-oikeuden istunnossa. Valitusviranomaisen antaa päätöksessään ratkaisun asiassa esitettyihin vaatimuksiin. Lisäksi valitusviranomaisen tulee harkita kaikkia asiassa esiin tulleita seikkoja ja päättää mihin ratkaisu voidaan perustaa. (HLL 51.1 §.)

Jos kokoonpanon jäsenet eivät ole ratkaisusta yksimielisiä, tulee ratkaisusta äänestää. Tällöin ratkaisuksi tulee enemmistön kannattama ratkaisu. Äänestyksen mennessä tasan, tulee asiassa antaa kokoonpanon puheenjohtajan kannattama ratkaisu. (HLL 52 §.) Valitusviranomaisen päätös on perusteltava ja perusteluista on ilmentävä mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet valitusviranomaisen ratkaisuun sekä millä oikeudellisella perusteella ratkaisuun on päädytty (HLL 53 §).

Päätöksen sisällöstä on käytävä ilmi valitusviranomaisen nimi ja päätöspäivä, valittajan nimi ja päätös, josta on valitettu. Tämän jälkeen tulee päätöksessä olla tarpeellisilta osilta selostus asian aikaisemmasta käsittelystä hallintovaiheessa. Sen jälkeen tulee selostus asianosaisten vaatimuksista ja tarpeellisilta osilta vaatimusten perusteista, tarpeellisilta osilta selostus selvityksestä, jota on annettu asiassa, päätöksen perustelut ja lopputulos sekä päätöksentekoon osallistuneiden henkilöiden nimet. Jos asiassa on toimitettu äänestys tai jos esittelijä on ollut eri mieltä päätöksen ratkaisusta, on eriävät mielipiteet liitettävä myös päätökseen. (HLL 54 §.) Lainkäyttösihteeri hoitaa myös päätöksen puhtaaksikirjoitukseen ja päätöksen uloslähtemiseen liittyviä työtehtäviä.

4.3 Kelpoisuusvaatimukset

Lainkäyttösihteerin kelpoisuusvaatimuksista ei ole erikseen säädetty laissa. Yleensä kelpoisuusvaatimukseksi on säädetty tarvittavat taidot työtehtävän hoitamiseksi sekä hyvä suomen-, ruotsin ja englanninkielen taito. Tuomioistuinlain 19 luvun 5.2 §:n mukaan, muun henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista voidaan määrätä tuomioistuimen työjärjestyksessä erikseen, jos se on asianomaiseen virkaan kuuluvien tehtävien hoitamiseksi perusteltua.

Kelpoisuusvaatimuksena esittelijänä toimimiseen on notaarin virkaan soveltuva korkeakoulututkinto (Tuomioistuinlaki 19:1 § ja 19:3 §). Tuomariksi nimitettäessä tulee kelpoisuusvaatimuksena olla suoritettuna oikeustieteen muun ylemmän korkeakoulututkinnon kuin kansainvälisen ja vertailevan oikeustieteen maisterin tutkinto. Lisäksi tulee olla oikeamielinen Suomen kansalainen, joka on aikaisemmalla toiminnallaan tuomioistuimessa tai muussa tehtävässä osoittanut omistavansa viran menestykselliseen hoitamiseen tarvittavat henkilökohtaiset ominaisuudet. (Tuomioistuinlaki 10:1 §.)

Tuomariksi nimitettäessä on tuomarilla oltava edellytyksenä tuomioistuimen tuomiopiiriin kuuluvan väestön enemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito. Yksikielisen tuomioistuimen toisen kielen tyydyttävä ymmärtäminen ja tyydyttävä suullinen taito on riittävä. Kaksikielisessä tuomioistuimessa vaaditaan toisen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. (Tuomioistuinlaki 10:9 §.) Samat kielitaitovaatimukset pätevät myös esittelijöiden kielitaitoa koskeviin kelpoisuusvaatimuksiin (Tuomioistuinlaki 19:3.3 §).

5 SUULLINEN KÄSITTELY HALLINTO-OIKEUDESSA

Asian selvittämiseksi toimitetaan tarvittaessa suullinen käsittely. Siinä voidaan kuulla asianosaisia, valituksenalaisen päätöksen tehnyttä viranomaista, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanottaa muuta selvitystä. Suullinen käsittely voidaan rajoittaa koskemaan ainoastaan osaa asiasta, asianosaisten käsitysten selvittämistä tai suullisen todistelun vastaanottamista. (HLL 37 §.) Hallinto-oikeuden on toimitettava suullinen käsittely, jos asianosainen pyytää sitä. Asianosaisen pyytämänä suullinen käsittely voidaan jättää toimittamatta vaatimuksen jäädessä tutkimatta tai, jos valitus hylätään heti tai suullinen käsittely on asian laadun vuoksi tai muusta syystä ilmeisen tarpeeton (HLL 38.1 §). Tarpeettomaksi suullisen käsittelyn järjestäminen voitaisiin esimerkiksi katsoa tilanteessa, jossa valituksessa esitetyt vaatimukset tultaisiin hyväksymään muutenkin.

Valitusviranoaminen antaa päätöksessään ratkaisun asiassa esitettyihin vaatimuksiin. Valitusviranomaisen harkitsee kaikkia esiin tulleita seikkoja ja päättää, mihin seikoista ratkaisu voidaan perustaa. (HLL 51 §.) Hallinto-oikeus voi ottaa tuomioistuimena huomioon asiaa ratkaistaessa kaiken oikeudenkäyntiaineiston, joka on tullut esiin ennen asian ratkaisua (Aer 2009, 763). Oikeudenkäyntiaineistona sekä kirjallinen että suullinen aineisto katsotaan yhtä painavaksi ja hallinto-oikeus tekee ratkaisun asiaan ottaen huomioon kaiken asiassa esitetyn oikeudenkäyntiaineiston. Varsinainen hallinto-oikeuden ratkaisu annetaan mahdollisen suullisen käsittelyn jälkeen. Kuitenkin suurin osa hallinto-oikeuden valitusasioista ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä, eli suullista käsittelyä ei yleensä järjestetä.

Asianosaisen pyytäessä suullisen käsittelyn toimittamista, tulee asianosaisen ilmoittaa, minkä vuoksi suullisen käsittelyn toimittaminen on asiassa tarpeen ja mitä selvitystä hän suullisessa käsittelyssä esittäisi. (HLL 38.3 §.) Suullisen käsittelyn pyynnön tullessa asianosaisilta itseltään, hallinto-oikeus arvioi, voiko suullinen käsittely tuoda sellaista merkittävää uutta selvitystä, jolla voisi olla ratkaisun kannalta merkitystä valitusasiassa. Jos arvioidaan sellaista selvitystä olevan saatavilla, voidaan suullinen käsittely järjestää.

Suullinen käsittely voidaan järjestää myös tuomioistuimen aloitteesta, jos asiassa voidaan arvioida suullisessa käsittelyssä tulevan sellaista lisäselvitystä, millä on asian ratkaisun kannalta merkitystä (ks. KHO:2015:177). Tällöin tuomioistuin voi tarjota suullisen käsittelyn mahdollisuutta asianosaisille. Suullinen käsittely toimitetaan hallinto-oikeudessa yleensä suljetuin ovin. Paikalla

ovat asianosaiset ja valituksenalaisen päätöksen tehneen viranomaisen edustaja. Suullisessa käsittelyssä voidaan myös kuulla todistajia, jotka asianosainen taikka päätöksen tehnyt hallintoviranomainen nimeää tai joiden kuulemisen tuomioistuin katsoo tarpeelliseksi (HLL 39 §). Jos asiassa vedotaan yksityisluonteiseen kirjalliseen todistajankertomukseen, todistajaa kuullaan suullisesti vain, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Lisäksi asianosaiset voivat nimetä käsittelyyn haluamansa todistajat, joita hallinto-oikeus kuulee sen tarpeelliseksi katsoessaan. Hallinto-oikeus katsoo suullisen käsittelyn osaksi asian oikeudenkäyntiaineistoa ja tekee päätöksen myöhemmin kaiken saadun oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Valitusviranomaisen kutsuu suulliseen käsittelyyn asianosaiset, päätöksen tehneen viranomaisen edustajan sekä muut henkilöt, joiden läsnäolo on tarpeellista (HLL 43.1 §). Lumeavioliittoon liittyvässä suullisessa käsittelyssä aviopuolisot pyrkivät todistamaan avioliittonsa tosiasiallista tarkoituserää tuomioistuimen jäsenten ja valituksenalaisen päätöksen tehneen viranomaisen paikalla ollessa.

Hallintolainkäytön erityispiirteisiin kuuluu hallintoviranomaisen osallistuminen joko varsinaisena asianosaisena tai siihen verrattavassa asemassa oikeudenkäyntiin (Kellosalo 2015, 6). Hallintolainkäyttölain 33 §:n mukaan, valitusviranomaisen on huolehdittava asian selvittämisestä ja tarvittaessa osoitettava asianosaiselle tai päätöksen tehneelle viranomaiselle mitä selvitystä asiassa tulee esittää. Suullinen käsittely etenee yleensä valittajan ja viranomaisen edustajan alkupuheenvuorolla. Valittajaa kuullaan heti alkupuheenvuorojen jälkeen, jotta asianosainen ei saa vaikutteita muiden lausumista (Kellosalo 2015, 13). Valittajalta voidaan kysyä tarkentavia kysymyksiä viranomaisen ja tuomioistuimen puolesta kuulemisen yhteydessä. Tuomioistuin saa merkittävän osan selvityksestä suullisessa käsittelyssä esittämällä kysymyksiä asianosaisille, viranomaisen edustajille ja todistajille (Kellosalo 2015, 13). Käsittelyssä voidaan kuulla myös todistajia, mikäli se on tarpeellista asian selvittämiseksi. Lopuksi valittaja ja viranomaisen antavat loppupuheenvuoronsa.

Oikeudenkäymiskaaren (OK, 1.1.1734/4) 17 luvun 44 §:n mukaan suulliseen käsittelyyn mahdollisesti osallistuvat todistajat antavat ennen kuulemistaan vakuutuksen, jossa lupaavat kunnian ja omantuntonsa kautta todistaa ja kertoa kaiken totuuden asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta. Lisäksi ennen todistajan tai asiantuntijan esittämää kertomusta, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja mikäli vakuutus on annettu, myös vakuutuksen tärkeydestä (OK 17:46 §).

Asianosaista kuullaan ilman vakuutusta totuudessa pysymisestä, mutta hänellekin mainitaan velvollisuudesta puhua totta (Kellosalo 2015, 13). Toisin kuin todistajilla, suulliseen käsittelyyn osallistuvilla asianosaisilla ei ole laissa säädettyä, sanktioitua velvollisuutta puhua totta. Tapana kuitenkin on, että suullisen käsittelyn alussa puheenjohtaja kehottaa myös asianosaisia puhumaan totta, jotta asia tulee selvitettyä asianmukaisesti. (Kostilainen, sähköpostiviesti 1.11.2017.) Suullisessa käsittelyssä ilmi tulleeseen selvitykseen joudutaan tästä syystä suhtautumaan hieman kriittisemmin, sillä asianosaisille ei ole määrätty laissa velvollisuutta puhua totta.

5.1 Korkeimman hallinto-oikeuden linjaus suullisista käsittelyistä

Korkein hallinto-oikeus antoi 31.12.2011 päätöksen 30.12.2011/3902 (KHO:2011:117) lumeavioliittoon liittyneessä valitusasiassa. Päätöksellä linjattiin hallinto-oikeuksien käytäntöä suullisten käsittelyiden järjestämisessä ja päätös on otettu osaksi lumeavioliittotapausten käsittelyihin liittyvää suullisen käsittelyn järjestämisen harkintaa hallinto-oikeuksissa.

Päätöksessä todetaan suullisen käsittelyn osalta, että hallinto-oikeus voi toimittaa suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeellista. Kun asianosainen pyytää suullista käsittelyä, se voidaan jättää toimittamatta, jos vaatimus jätetään tutkimatta tai hylätään heti tai asiassa voidaan katsoa, että suullinen käsittely olisi asian laadun tai muun syyn vuoksi varsin tarpeeton. (KHO:2011:117.)

Tapauksessa suullista käsittelyä ei ole järjestetty hallinto-oikeudessa, koska sitä ei ole katsottu asiassa tarpeelliseksi. Valittajat ovat perustelleet suullisen käsittelyn pyyntöään sillä, että heidän elämänsä läheltä seuranneet tytär ja naapuri ovat halukkaita kertomaan valittajien perhe-elämästä suullisessa käsittelyssä. Hallinto-oikeus on pitänyt suullisen käsittelyn järjestämistä perusteluihin nähden tarpeettomana. (KHO:2011:117.)

Korkein hallinto-oikeus on linjannut päätöksessään, että hallinto-oikeuden olisi tullut järjestää asiassa suullinen käsittely. Kun otetaan huomioon, että kysymys avioliiton luonteesta on olennainen oleskeluluvan edellytyksiä harkittaessa, suullisen käsittelyn järjestäminen ei ole ollut ilmeisen tarpeetonta. (KHO:2011:117.) Etenkin ylimpien tuomioistuinten, kuten korkeimman

hallinto-oikeuden ennakkoratkaisulla on oikeusyhteisössä vahva tulkintaa ohjaava vaikutus alemmille tuomioistuimille. Tällaiset ennakkoratkaisut ovat heikosti velvoittavia oikeuslähteitä, mutta käytännössä niiden käyttö alempien oikeusasteiden ohjaavina ratkaisuina perustuu aiemmin ratkaistun tapauksen olennaiseen samankaltaisuuteen. (Kolehmainen 2015, 12. Viitattu 22.1.2017.) Kyseisen päätöksen jälkeen hallinto-oikeuksissa on järjestetty suullisia käsittelyitä luvunvalittajien asioita käsiteltäessä, jos valitusta ei ole jätetty tutkimatta tai voitu hylätä heti ja suullisella käsittelyllä on voitu katsoa olevan valittajan kannalta lisäarvoa kokonaisuarkinnassa.

6 LUMEAVIOLIITTO

Suomen lainsäädännössä puhutaan ainoastaan maahantulo- ja maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämisestä, eli varsinaista lumeavioliittotermiä ei ole Suomen lainsäädännössä mainittu. EU:n päätöslauselmissa ja Maahanmuuttoviraston sisäisissä ohjeissa lumeavioliitto termiä kuitenkin käytetään. Opinnäytetyössä käytetään käsitettä lumeavioliitto tietoperustan selkeyttämiseksi.

6.1 Lumeavioliitto käsitteenä

Lumeavioliitto on avioliitto, joka on solmittu sitä varten, että sillä on tarkoitus ainoastaan kiertää maahantuloa tai maassa oleskelua koskevia säännöksiä oleskeluluvan saamiseksi. Hallinto-oikeudessa käytetään käsitettä yksinomaan maahantulo- ja maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämisen vuoksi solmitusta avioliitosta. Oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä silloin, kun on perusteltua aihetta epäillä ulkomaalaisen tarkoituksena olevan maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen (UlkL 36.2 §). Jos tapauksessa on perusteltua epäillä oleskelulupaa avioliiton perusteella haettaessa, että kyseessä on lumeavioliitto, on se syy oleskeluluvan myöntämättä jättämiselle.

Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso voi saada oleskeluluvan perhesiteen perusteella, kun ulkomaalaislaissa määritellyt edellytykset täyttyvät luvan myöntämiseksi. Avioliittotodistus tulee esittää todisteeksi ja lisäksi avioliitto tulee olla rekisteröitynä Suomessa ja ulkomaalaisen puolison kotimaassa maan lainsäädännön mahdollisuuksien mukaan (Maahanmuuttovirasto 2012b, viitattu 28.10.2016). Oleskelulupia pyritään hakemaan perhesiteen perusteella, koska oleskeluluvan saaminen tällä perusteella saattaa olla helpompaa kuin esimerkiksi työnteon tai elinkeinonharjoittamisen perusteella haettavan oleskeluluvan saaminen (Aer 2016, 116).

Oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos on perusteltua aihetta epäillä ulkomaalaisen tarkoituksena olevan maahantulo- tai maassaolosäännösten kiertäminen. Oleskelulupa perhesiteen perusteella voidaan jättää myöntämättä myös, jos on perusteltua aihetta epäillä perheenkokoajan saaneen oleskelulupansa maahantulo- tai maassaolosäännöksiä kiertämällä

antamalla väärää tietoa henkilöllisyydestään tai perhesuhteistaan. (UlkL 36 §.) Oleskeluluvan hylkäämiselle lumeavioliittoepäilyn vuoksi riittää, että avioliiton toinen osapuoli on avioliitossa vilpillinen. Yksi alaryhmä lumeavioliitoille on erehdyttämällä solmittu avioliitto, jossa toinen osapuoli on solminut avioliiton vilpillisesti ja huijannut toisen aviopuolison uskomaan, että aviopari viettää aitoa avioelämää. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 12–13). Näiden tapausten arvioiminen on erityisen hankalaa, koska toisen osapuolen kannalta katsottuna avioliitto on solmittu tosiallisen perhe-elämän viettämiseksi ja toisen osapuolen kannalta taas ei. Tällainen toispuolinen vilpillisyys saattaa myös jäädä viranomaiskäsittelyssä huomaamatta ja se on vaikea näyttää toteen.

EU-maissa on nähtävissä, että lumeavioliitot ovat sensitiivinen ilmiö ja vaativat huolellisuutta tutkinnalta, jotta oikeusturva toteutuisi oleskelulupia haettaessa. Vertailukelpoisia tilastoja tarvittaisiin enemmän, jotta valtiot voisivat paremmin hallita ilmiötä ja saada sen torjuntaan enemmän resursseja. Maahanmuuttovirasto on arvioinut vuonna 2012 Maahanmuuttoviraston antavan noin 250 lumeavioliittoepäilyyn perustuvaa kielteistä oleskelulupapäätöstä vuodessa. (Maahanmuuttovirasto, 2012a, viitattu 14.1.2017.)

Maahanmuuttoviraston päätöskäytännön perusteella tyypillinen tapa tutustua lumeavioliittotapauksissa on ollut tutustuminen internetin keskustelupalstoilla tai yhteisen tuttavan kautta tapaaminen. Tapaamisen jälkeen Suomessa asunut puoliso on matkustanut oleskeluluvan hakijan kotimaahan ja avioituminen on mahdollisesti tapahtunut yleensä matkan aikana. Avioituminen on voinut tapahtua myös mahdollisesti seuraavilla matkoilla, joiden jälkeen hakija on hakenut oleskelulupaa Suomeen. Monissa kielteisen oleskelulupapäätöksen saaneissa tapauksissa puoliset olivat tavanneet lomamatkalla ja avioituminen on tapahtunut hyvin pian ensimmäisestä tapaamisesta. (Euroopan komissio 2012, 58. Viitattu 22.1.2017.)

6.2 Lumeavioliiton arvioiminen

Euroopan neuvosto on antanut 4.12.1997 päätöslauselman toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, jota käytetään pääasiallisena lähteenä lumeavioliittoharkinnalle Suomessa vielä nykyisinkin. Seikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa, että avioliitto on solmittu maahantulo- tai maassaolosäännösten kiertämiseksi, ovat erityisesti yhteiselämän puuttuminen, asianmukaisen osallistumisen puuttuminen avioliitosta johtuviin velvollisuuksiin tai se, että puoliset eivät ole

kertaakaan tavanneet ennen avioliittoa. Muita lumeavioliittoon viittaavia seikkoja ovat puolisoiden antamat ristiriitaiset henkilötiedot toisistaan, olosuhteista, joissa he ovat tutustuneet toisiinsa, tai muista heitä koskevista, luonteeltaan henkilökohtaisista keskeisistä tiedoista. Lisäksi yhteisen kielen puuttuminen tai avioliiton solmimista varten maksettu rahasumma viittaavat myös lumeavioliittoon. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, 1, k. 2.)

Avioliiton tosiasiallista luonnetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös toisen puolison tai molempien puolisojen henkilöhistoriassa olevat merkinnät aikaisemmista lumeavioliitoista tai oleskeluun liittyy poikkeuksellisista seikoista, jos tällaisia merkintöjä on. Edellä mainitut ilmitulevat tiedot voivat perustua asianosaisten antamiin tietoihin tai ulkopuolisten henkilöiden ilmoituksiin, kirjallisista lähteistä peräisin oleviin sekä tutkinnassa saatuihin tietoihin. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2.)

Lumeavioliiton yhdeksi tunnusmerkiksi katsotaan yhteiselämän puuttuminen (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2). Viranomaisen ja tuomioistuimen käsittelyssä voidaan arvioida, onko aviopuolisoilla yhteiselämää esimerkiksi tutkimalla sitä, ovatko he asuneet missään vaiheessa avioliittoaan tai mahdollista sitä edeltävää seurustelusuhdettaan yhdessä. Lisäksi yhteiselämän arvioimiseen katsotaan ajanvietto yhdessä ja yhteiset harrastukset. Muslimien kannalta yhteiselämän arvioiminen on haastavaa, sillä kulttuurillisista ja uskonnollisista syistä yhdessä asuminen ennen avioliittoa ei ole mahdollista.

Asianmukaisen osallistumisen puuttuminen avioliitosta johtuviin velvollisuuksiin on säädetty toiseksi lumeavioliiton piirteeksi (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2). Tähän voidaan esimerkiksi lukea taloudellisten velvoitteiden jakaminen tai ylipäätään yhteiselämän muodostuminen siten, että avioparilla on yhteisiä velvollisuuksia avioliitossaan, joista molemmat ovat yhteisesti vastuussa.

Kolmas tunnusmerkki lumeavioliitolle on puolisojen tapaaminen ensimmäistä kertaa avioliiton solmimisen yhteydessä (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2). Lumeavioliittoa on syytä epäillä, jos aviopuolisot tapaavat toisensa ensimmäistä kertaa solmiessaan avioliiton, eivätkä he ole tutustuneet toisiinsa ennen sitä. Haasteen tämän seikan arvioinnille antaa internet, sillä nykyisin kumppanin tapaaminen internetin kautta on tavanomaista ja tällöin on haastavaa arvioida, annetaanko internet-tapaamisille samanlaista painoarvoa lumeavioliittoharkinnassa, kuin kasvotusten tapaamiselle.

Puolisoiden antamat ristiriitaiset tiedot toisistaan on arvioitu olevan myös lumeavioliittoon viittaava seikka. Ristiriitaisiksi tiedoiksi on lisäksi päätöslauselmassa eroteltu henkilötiedot, kuten nimi, osoite, kansalaisuus ja työ. Lisäksi ristiriitaisten tietojen antaminen olosuhteista, joissa aviopuolisot ovat tutustuneet toisiinsa, tai muista heitä koskevista, luonteeltaan henkilökohtaisista keskeisistä tiedoista voidaan katsoa viittaavan lumeavioliittoon. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2.) Haettaessa oleskelulupaa avioliiton perusteella, voidaan avioliiton osapuolia kuulla haastattelutilanteessa, jossa viranomaisen on mahdollista selvittää osapuolten tietämystä toistensa henkilökohtaisista tiedoista. Lisäksi voidaan kysyä esimerkiksi toisen osapuolen lasten ja muun perheen nimiä, joiden voidaan olettaa olevan aviopuolison tiedossa.

Yhteisen kielen puuttuminen voidaan myös arvioida olevan lumeavioliittoon viittaava seikka (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2). Kun aviopuolisot puhuvat äidinkielenään eri kieltä, voidaan katsoa, että yhteiselämä ei todennäköisesti ole kovinkaan toimivaa, jos aviopuolisoilta ei löydy yhteistä kieltä, jota molemmat osapuolet ymmärtäisivät.

Rahasumman maksaminen avioliiton solmimista vastaan, viittaa siihen, ettei avioliittoa ole solmittu tosiasiallista perhe-elämää varten, vaan oleskeluluvan saamiseksi kyseessä voidaan katsoa olevan lumeavioliitto. Joissakin kulttuureissa on kuitenkin tapana maksaa niin kutsuttuja myötäjäisiä avioliiton yhteydessä ja nämä tulee tavanomaisena käytäntönä kulttuuriin kuuluvana ilmiönä jättää huomioimatta lumeavioliittoharkintaa tehdessä. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2.) Mikäli avioliitosta on maksettu rahaa, tämä ei välttämättä tule viranomaisten tai tuomioistuimen tietoon useassakaan tapauksessa ja tämän vuoksi rahasumman maksamista avioliiton solmimista vastaan on vaikeaa todistaa.

Yllä mainittujen seikkojen lisäksi lumeavioliittoharkinnassa tulee ottaa huomioon aviopuolisoiden aiempi henkilöhistoria avioliittoasioissa ja muut oleskelulupiin liittyvät poikkeukselliset seikat (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2). Jos toisella avioliiton osapuolella tai molemmilla löytyy merkintöjä aiemmista lumeavioliittoepäilyistä tai muita siihen viittaavia merkintöjä, että oleskelulupaa on yritetty saada poikkeuksellisella tavalla, voidaan tämä ottaa huomioon lumeavioliittoharkintaa tehdessä. Joissain tapauksissa voi olla, että toinen avioliiton osapuolista on saanut kielteisen oleskelulupapäätöksen vain vähän aikaa ennen avioliiton

solmimista ja oleskeluluvan hakemista perheenyhdistämisen perusteella. Tällöin arvioidaan, onko avioliitto solmittu pelkästään oleskeluluvan saamiseksi. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2).

Yllä mainittuihin asioihin liittyviä tietoja selvitetään asianosaisilta itseltään, kolmansilta henkilöiltä ja heidän ilmoituksistaan, asiakirja-aineistosta liittyen tapaukseen tai muuten tutkinnassa selville tulleisiin asioihin (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2). Avioliiton osapuolia voidaan haastatella erikseen, jotta saadaan selville molempien osapuolten tietämys toisistaan ja suhteeseen liittyvistä ajankohdista sekä muista tutkintaan liittyvistä asioista.

Lumeavioliittojen arvioiminen tuomioistuinkäsittelyssä erottuu useista hallinto-oikeuden asiaryhmistä tulkinnallisilla erityispiirteillään. Lainsäädännön soveltamisen sijaan, avioliiton aitoutta arvioidessa joudutaan arvioimaan avioparin yksityiselämää ja tulkitsemaan avioparin todellisia motiiveja avioliiton solmimisen taustalla.

EMN:n vuonna 2012 tekemän synteesiraportin (Euroopan komissio 2012, 57. Viitattu 22.1.2017) mukaan, Maahanmuuttovirasto kiinnittää lumeavioliittoharkinnassaan huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin:

- olosuhteisiin, joissa parisuhde on syntynyt
- parisuhteen syntymistapaan sekä ajankohtaan (passileimat, lentoliput, viisumi- ja oleskelulupatiedot, hotellimaksut, vuokrasopimukset jne)
- yhdessä asumiseen ja asumisjärjestelyihin liittyviin poikkeuksellisiin seikkoihin
- suhteen kestoon ja jatkumiseen
- pakkoavioliiton mahdollisuuteen, rahan maksamiseen avioliiton solmimisesta
- yhteisen kielen puuttumiseen
- merkintöihin aikaisemmista lumeavioliitoista
- avioliiton solmimisajankohtaan (jos solmittu kielteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen tai maastapoistamisen aikana)
- huomattavaan ikäeroon
- puolisoiden yhteiselämästään antamiin ristiriitaisiin tietoihin
- puolisoiden keskinäiseen tuntemukseen

Maahanmuuttoviraston listaamiin seikkoihin, joihin tulee kiinnittää päätöksenteossa huomiota liittyy joitakin kohtia, joita ei löydy lumeavioliitosta säädetystä tunnusmerkistöistä esimerkiksi Euroopan unionin neuvoston päätöslauselmasta toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi. Euroopan neuvoston päätöslauselmassa ei mainita huomattavaa ikäeroa, pakkoavioliittoa, puolisoitten keskinäistä tuntemusta, parisuhteen syntymistapaa tai ajankohtaa eikä olosuhteita, joissa parisuhde on syntynyt. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.1–6.)

Asianosaisen on esitettävä selvitystä vaatimustensa perusteista ja myötävaikutettava vireille panemansa asian selvittämiseen (HL 31.2 §). Selvityksen antaminen perhesiteen todellisuudesta kuuluu lähtökohtaisesti hakijalle itselleen. Selvitys tulee esittää hakemusta jättäessä ja viranomaisen voi lisäksi varata tilaisuuden täydentää hakemusta myöhemmin lisäselvityksellä. (Aer 2016, 147.) Haettaessa oleskelulupaa perhesiteen perusteella hakijaa, perheenkokoajaa tai muuta omaista voidaan kuulla suullisesti maahantulon tai oleskeluluvan edellytysten selvittämiseksi, jos se on tarpeellista. Kuulemisen suorittaa tarpeelliseksi katsoessaan Maahanmuuttovirasto tai Suomen edustuston virkamies. (UuKL 64 §.)

Kun oleskelulupaa on haettu perhesiteen perusteella, luvan myöntämisessä otetaan huomioon ulkomaalaisen perhesiteiden luonne ja kiinteys, hänen maassa oleskelunsa pituus sekä hänen perheeseen liittyvät, kulttuuriset ja sosiaaliset siteensä kotimaahan. Sama koskee harkintaa päätettäessä perhesiteen perusteella myönnetyn oleskeluluvan peruuttamisesta taikka perheenkokoajan tai hänen perheenjäsenensä maastapoistamisesta. (UuKL 66 a §.)

Maahanmuuttoviraston päätöskäytännössä yleisimpiä perusteita hylätä perhesidehakemus avioliiton perusteella haettaessa ovat olleet yhteiselämän puuttuminen ja ristiriitaisten tietojen antaminen. Lisäksi yhteisen kielen puuttuminen on ollut yleinen peruste etenkin turvapaikkaprosessin aikana jätetyissä oleskelulupahakemuksissa perhesiteen perusteella. Sen sijaan merkinnät aiemmista lumeavioliittotaustoista ovat olleet harvinaisia. (Euroopan komissio 2012, 58. Viitattu 22.1.2017.)

6.3 Lainsäädäntö lumeavioliittoarvioinnin taustalla

Ulkomaalaislain 36. 2 §:ssä puhutaan maahantulo- ja maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämisestä, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi säännösten kiertämistä avioliiton avulla. Suomen lainsäädännössä ei ole ulkomaalaislain 36 §:n lisäksi säädetty tarkempia säädöksiä lumeavioliittoihin liittyen. Ulkomaalaislaissa on lisäksi säädetty siitä, minkä viranomaisen toimivaltaan lumeavioliiton tutkiminen milloinkin kuuluu. Lumeavioliittoja tulkittaessa, käytetään apuna erilaisia EU:n direktiivejä, päätöslauselmia ja muita ohjeistuksia. Lumeavioliittoja tulkittaessa joudutaan puuttumaan myös yksilöoikeuksiin, kuten yksityiselämän suojaan siinä määrin, kuin se on pakollista asian tutkimiseksi. Yksilön oikeuksista on säädetty Suomen perustuslaissa.

6.3.1 Perustuslaki

Suomen perustuslain (PL, 731/1999) 6 §:n mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Suomen perustuslaki perustuu Euroopan unionin lainsäädäntöön ja sen pohjana on käytetty Euroopan ihmisoikeussopimusta.

Perustuslaki määrittää pohjan kaikelle Suomen lainsäädännölle, eikä muu lainsäädäntö saa olla ristiriidassa sen kanssa. Jokaisella ihmisellä on oikeus yksityiselämän suojaan. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha tulee olla turvattu. Kuitenkin perustuslaissakin on määritelty poikkeuksena, että lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä (PL 10 §). Lumeavioliittotutkinnassa joudutaan väistämättä puuttumaan kahden ihmisen väliseen yksityiselämään, koska viranomaisen tehtävänä on selvittää, onko avioliitto solmittu tosiasiallisen perhe-elämän viettämiseksi.

6.3.2 Ulkomaalaislaki

Ulkomaalaislaki määrittää käytettävän lainsäädännön lumeavioliittoharkinnalle sekä toimivaltaisen viranomaisen ja tuomioistuimen käsittelemään oleskelulupa-asioita ja valituksia niistä. Ulkomaalaislaissa on myös säädetty muutoksenhausta ja siihen liittyvistä säännöksistä. Ulkomaalaislain 36 §:n 2 momentin mukaan, oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos on perusteltua aihetta epäillä ulkomaalaisen tarkoituksena olevan maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen.

Ulkomaalaislakia sovellettaessa lumeavioliittoihin liittyen perheenjäseneksi katsotaan Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso. Ulkomaalaislain 37 §:n mukaan perheenjäseneksi katsotaan myös samaa sukupuolta oleva henkilö, jos parisuhde on rekisteröity kansallisesti. Lisäksi aviopuolisoihin rinnastetaan ulkomaalaislain 37.2 §:n mukaan myös yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävät henkilöt sukupuolestaan riippumatta. Edellytyksenä rinnastukselle on, että yhteisasuminen on jatkunut vähintään 2 vuotta. Asumisaikaa ei kuitenkaan edellytetä, mikäli henkilöillä on yhteisesti huollossa oleva lapsi tai on jokin muu painava syy, miksi asumisaikaa ei edellytetä. (UlkL 37 §.)

Ulkomaalaisen perheenkokoajan perheenjäsenelle myönnetään jatkuva oleskelulupa, kun perheenkokoajalle itselleen on myönnetty jatkuva tai pysyvä oleskelulupa (UlkL 47.3 §). Suomessa asuvan ja Suomen kansalaisen perheenjäsenelle tai tämän alaikäiselle naimattomalle lapselle myönnetään perhesiteen perusteella jatkuva oleskelulupa Suomessa tai ulkomailla haettuna. Tässä pykälässä tarkoitettuun oleskeluluvan myöntäminen ei edellytä, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu (UlkL 50.4 §.) Luvan myöntämättä jättämistä harkittaessa on otettava huomioon ulkomaalaisen perhesiteiden luonne ja kiinteys, maassa oleskelun pituus sekä hänen perheeseensä liittyvät, kulttuurilliset ja sosiaaliset siteensä kotimaahan (UlkL 66 a §).

Ulkomaalaislaissa määritellään myös perusteet oleskeluluville ja oleskelulupien pituudet. (UlkL 33–34 §). Ulkomaalaislain 33 §:n mukaan oleskelulupa myönnetään joko määräaikaisena tai pysyvänä. Määräaikainen oleskelulupa voidaan myöntää tilapäisluonteisena tai jatkuvana oleskelulupana. Ulkomaalaislain 58.5 §:n mukaan oleskelulupa voidaan myös peruuttaa, jos niitä edellytyksiä, joiden perusteella oleskelulupa myönnettiin, ei enää ole olemassa. Tässä tapauksessa sovellettavaksi tulisi tilanne, jossa hakija on oleskeluluvan saatuaan eronnut aviopuolisostaan.

6.3.3 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18/1990) merkitys lumeavioliittoihin liittyen on se, että sillä on pyritty suojaamaan tosiasiallista perhe-elämää viettävien aviopuolisoiden oikeutta yksityisyyteen ja perhe-elämän viettämiseen. Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määritellyt oikeudet ovat taustalla myös Suomen perustuslaissa määritellyille oikeuksille.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa on säädetty oikeudesta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä sekä kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden ja moraalin suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksin ja vapauksien turvaamiseksi. (Euroopan ihmisoikeussopimus 8 art. 1. ja 2. kohdat.)

Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklan mukaan jokaisella avioliittoiässä olevalla miehellä ja naisella on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä säätelevien kansallisten lakien mukaisesti (Euroopan ihmisoikeussopimus 12 art.).

6.3.4 Vapaan liikkuvuuden direktiivi

Vapaan liikkuvuuden direktiivin tarkoitus on määritellä ehdot liikkumis- ja oleskeluoikeudelle EU:n kansalaiselle ja heidän perheenjäsenilleen (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 1 art.). Euroopan unionin vapaan liikkuvuuden direktiivissä on säädetty Euroopan unionin kansalaisten oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti EU-maiden alueilla EU-sopimusten ehtojen mukaisesti. Vapaa liikkuvuus on yksi EU:n peruseriaatteista. Vapaan liikkuvuuden direktiivi määrittelee oikeuden perheenyhdistämiseen, kun kyseessä on EU-kansalainen tai Suomen kansalainen (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 1 art. kohta b). Vapaan liikkuvuuden direktiivi vaikuttaa taustalla osakseen ulkomaalaislain säädöksissä ja direktiivin tarkoitus on ollut yhdistää sääntelyä EU:n sisällä jäsenmaiden kesken.

EU:n kansalaiset voivat matkustaa toiseen EU-maahan ilman maahantulo- tai maastapoistumisviisumia, jos heillä on voimassa oleva henkilötodistus tai passi. Sama koskee myös EU:n kansalaisen perheenjäseniä huolimatta siitä, ovatko nämä EU:n kansalaisia vai eivät. (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 4 art.) Unionin kansalaisilla ja heidän perheenjäsenillään olisi aina oltava käytettävissään muutoksenhakekeinoja, jos heiltä evätään oikeus tulla toiseen jäsenvaltioon tai oikeus oleskella siellä (Euroopan unioni 2004, k.26, 85. Viitattu 4.11.2017).

Jäsenvaltioilla olisi oltava mahdollisuus toteuttaa tarpeellisia toimenpiteitä suojautuakseen oikeuksien väärinkäytöltä ja petoksilta, erityisesti lumeavioliittojen tai vastaavien suhteiden varalta, jotka on solmittu pelkästään oikeuden saamiseksi vapaalle liikkuvuudelle ja oleskelulle (Euroopan unioni 2004, k. 28, 86). Jäsenvaltiot voivat toteuttaa tarpeelliset toimenpiteet evätäkseen, lopettaakseen tai peruuttaakseen vapaan liikkuvuuden direktiivissä säädetyt oikeudet, jos ne on saatu väärinkäytöllä tai petoksella, kuten lumeavioliitolla. Toimenpiteiden on oltava oikeasuhteisia ja niissä on sovellettava muutoksenhakuun ja maastapoistamiseen liittyviä säännöksiä. (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 35 art.)

6.3.5 Perheidenyhdistämisdirektiivi

Perheenyhdistämisdirektiivissä on vahvistettu edellytyksiä, joiden täytyessä laillisesti jäsenvaltioissa oleskeleville kolmansien maiden kansalaisille kuuluu oikeus perheenyhdistämiseen. Perheenyhdistämisdirektiivin 3 artiklan 1. kohdan mukaan, direktiiviä sovelletaan kaikkiin kolmansien maiden kansalaisiin ja kansalaisuudettomiin henkilöihin sekä perheenjäseniin, jotka hakevat turvapaikkaa jäsenvaltioiden alueella tai rajalla, jos turvapaikkahakemus koskee myös heitä lainsäädännöllisesti.

Perheenyhdistämisdirektiivillä ei ole määritelty oikeudesta perheenyhdistämiseen silloin, kun perheenkokoaja on Suomen kansalainen tai Euroopan unionin kansalainen. Direktiivi koskee siis perheenyhdistämistä ainoastaan silloin, kun lumeavioliittoja käsiteltäessä avioliiton osapuolet ovat kolmannen maan kansalaisia. Perheenyhdistämisdirektiivissä on siis säädetty oikeuksista perheenyhdistämiseen silloin, kyseessä on kolmannen maan kansalainen tai perheenkokoaja on pakolaisasemassa.

Perheenyhdistämisdirektiivin 16 artiklan 1 kohdan mukaan EU:hun kuuluvilla jäsenvaltioilla on oikeus hylätä perheenyhdistämistä varten tehty maahantuloa tai oleskelulupaa koskeva hakemus tai tarvittaessa peruuttaa perheenjäsenen oleskelulupa, jos artiklassa esitetyt edellytykset eivät täyty. Edellytyksiksi on säädetty, että syy peruuttamiselle tai hylkäämiselle on, jos perheenkokoaja ja perheenjäsen eivät enää elä tai eivät ole eläneet todellisessa avioliitossa tai jos todetaan että avioliitonomaisissa oloissa elävät henkilöt ovat avioliitossa ulkopuolisen henkilön kanssa.

6.3.6 Päätöslauselma lumeavioliittojen estämiseksi

Euroopan unionin neuvoston 4. päivänä joulukuuta vuonna 1997 antamassa päätöslauselmassa toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi todetaan, että päätöslauselmassa lumeavioliitolla tarkoitetaan avioliittoa, jonka jäsenvaltiossa vakituisesti oleskeleva Euroopan unionin kansalainen tai laillisesti jäsenvaltiossa oleskeleva kolmannen maan kansalainen solmii kolmannen maan kansalaisen kanssa yksinomaan kolmansien maiden kansalaisten maahanpääsyä ja oleskelua koskevien sääntöjen kiertämiseksi ja oleskeluluvan tai oleskeluoikeuden saamiseksi kolmannen maan kansalaiselle kyseisessä jäsenvaltiossa. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.1.)

Päätöslauselmassa todetaan myös, että seikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa, että avioliitto on solmittu maahanmuuttosäännösten kiertämiseksi ovat erityisesti muun muassa yhteiselämän ja yhteisen kielen puuttuminen, puolisoiden antamat ristiriitaiset henkilötiedot toisistaan, olosuhteista, joissa he ovat tutustuneet toisiinsa, tai muista heitä koskevista, luonteeltaan henkilökohtaisista keskeisistä tiedoista sekä oleskeluun liittyvät poikkeukselliset seikat. (Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, k.2.)

6.3.7 Käsikirja lumeavioliittojen torjumiseksi

Euroopan komissio julkaisi 2014 lumeavioliittokäsikirjan (Euroopan komissio, 2014, viitattu 22.1.2017) auttamaan EU:n jäsenvaltioiden lumeavioliittoihin liittyvää torjuntaa. Käsikirjassa ohjeistetaan EU:n jäsenmaiden viranomaisia torjumaan lumeavioliittoja vapaan liikkuvuuden direktiivissä säädettyjä oikeuksia heikentämättä. Lumeavioliittokäsikirjassa annetaan ohjeita lumeavioliittotutkintaa varten, neuvoja aiheettomien lumeavioliittoaikojen varmistusmekanismista, yleiskatsauksessa noudatettavista säännöistä ja siitä mikä merkitys säännöillä käytännössä on. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 4.)

Käsikirjan mukaan, yleisin syy lumeavioliiton solmimiselle EU:n kansalaisilla on taloudellinen syy. Taloudellisia syitä, jotka johtavat lumeavioliiton solmimiselle ovat esimerkiksi köyhyys ja kodittomuus. Tällaisista taloudellista ongelmista kärsivät kansalaiset solmivat todennäköisemmin lumeavioliiton paremman taloudellisen aseman saavuttamiseksi. Muiden, kuin EU:n kansalaisten yleisin syy lumeavioliiton solmimiselle on saada oikeus oleskella EU:hun kuuluvassa maassa. Oleskeluluvan saaminen perheen yhdistämisellä saattaa olla helpompaa, kuin oleskeluluvan saaminen jollakin muulla syillä. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 32.)

Lumeavioliittokäsikirjan mukaan aito avioliitto on avioliitto, jossa avioparilla on aikomus muodostaa avioparina pysyvä perheyksikkö ja viettää aitoa avioelämää. Aidoksi aviopariksi tulee laskea myös järjestetyt avioliitot kulttuurillisista syistä johtuen. Aviolliset käytännöt vaihtelevat ja tämä tulee ymmärtää maailmanlaajuisesti, jotta ei syntyisi ennakkoluuloisia ja virheellisiä päätelmiä lumeavioliitoista. Myös järjestetyt avioliitot tulee laskea aitoihin avioliittoihin kulttuurillisista syistä, jos molemmat osapuolet ovat suostuneet yhteisymmärryksessä avioliittoon. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 11.)

Käsikirjassa lumeavioliitot on jaettu useisiin alaryhmiin. Tavanomaisin lumeavioliitto on sellainen, missä molemmat osapuolet ovat syllisiä valheelliseen avioliittoon ja yhteisymmärryksessä käyttävät lainsäädäntöä väärin. Tällöin molemmat avioliiton osapuolet ovat asiassa vilpillisesti mukana. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 12.)

Toinen alaryhmä lumeavioliittokäsikirjan (2014) mukaan, on erehdyttämällä solmittu avioliitto, jossa toinen osapuoli on solminut avioliiton vilpillisesti ja huijannut toisen aviopuolison uskomaan, että aviopari viettää aitoa avioelämää. Tällöin avioliitossa oleva EU:n kansalainen ei ole

tarkoituksellisesti osasyllinen lainsäädännön väärinkäyttöön. Tällaiset avioliitot ovat tavanomaisesti seurausta lyhyestä nettisuhteesta tai EU:n kansalainen on tavannut tulevan aviopuolison lomamatkalla. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 13.)

Kolmas alaryhmä on ihmiskauppa. Lumeavioliittoihin, joihin liittyy ihmiskauppa, liittyy piirteitä prostituutiosta tai pakkotyöstä. Tällaisena pidetään esimerkiksi tilannetta, jossa EU-maahan tuodaan naisia, jotka pakotetaan avioliittoon. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 13.) Ihmiskauppaan viittaavia hyväksikäyttötilanteita ovat ainakin hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö, orjuus tai muut orjuuden kaltaiset olot, rikollisen toiminnan hyväksikäyttö sekä elinten poistaminen (Ihmiskauppadirektiivi 2 art. kohta 3).

Neljäs alaryhmä on pakkoavioliitto, jossa avioliiton osapuoli on pakotettu avioliittoon ilman suostumusta ja vastoin omaa tahtoa. Tällainen lumeavioliitto saattaa sisältää myös ihmiskaupan piirteitä. Pakkoavioliittoja solmitaan myös oleskeluoikeuden saamiseksi EU:ssa, minkä vuoksi myös pakkoavioliittoa voidaan pitää lumeavioliittona. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 14–15.)

Viimeinen lumeavioliiton alaryhmä on valeavioliitto, jossa itse avioliittoa ei ole, vaan viranomaisille uskotellaan niin esimerkiksi väärennettyjä dokumentteja hyväksikäyttäen. Toisin kuin lumeavioliitot, jotka ovat muodollisesti päteviä, valeavioliitot ovat pätemättömiä. (Lumeavioliittokäsikirja 2014, 15.)

7 KULTTUURIEROJEN HUOMIOIMINEN

Erilaiset avioliitot on pyritty huomioimaan avioliittolain kansainvälisissä säännöksissä. Kansainvälisten säännösten mukaan avioliiton käsitteelle on annettu väljä sisältö. Joissakin tapauksissa ulkomailla solmittua tai muuten syntynyttä avioliittoa on pidettävä pätevänä ainoastaan, jos siihen on erityistä syytä. Avioliiton pätevyys tulee kuitenkin aina arvioitavaksi ensisijaisesti sen kannalta, onko avioliitto pätevä hakijoiden syntymisvaltiossa tai valtiossa, jossa jommallakummalla puolisoista on ollut asuinpaikka tai kansalaisuus avioliiton solmimisen hetkellä. (Mikkola 2009, 84.)

Lumeavioliittoharkinnassa lähtökohtana on, että avioliiton tulee olla pätevä, jotta sillä voidaan hakea oleskelulupaa (UlkL 161 a § k.2). Avioliiton tunnustamiseksi Suomessa tulee avioliiton olla pätevä siinä valtiossa, missä se on solmittu tai siinä valtiossa, jossa jommallakummalla osapuolista on pysyvä asuinpaikka tai kansalaisuus (AL 115.1 §). Vieraisissa valtioissa saattaa esiintyä sellaisia avioliiton muotoja, jotka ovat Suomessa tuntemattomia (HE 44/2001 vp, 52). Avioliittoon liittyvät käytännöt voivat vaihdella maittain ja niissä on kulttuurillisia eroja. Tästä syystä avioliitosta ei välttämättä aina ole esittää todistusta. Jos avioliitto on kuitenkin solmittu sen valtion lainsäädännön mukaan, jossa hakijalla tai perheenkokoajalla on pysyvä asuinpaikka tai kansalaisuus eikä avioliitossa tule sovellettavaksi *ordre public* -periaate, voidaan avioliitto katsoa päteväksi.

Suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskevassa yleissopimuksessa (SopS 50/1964) on määritelty Yhdistyneiden Kansakuntien sopimusvaltioiden kesken periaatteista, jotka liittyvät kulttuurillisiin eroihin avioliittojen solmimisessa. Avioliittoon ei voida laillisesti vihkiä ilman molempien osapuolten vapaaehtoista ja kokonaisvaltaista suostumusta (Suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus art. 1, 1. kohta). Yleissopimuksen mukaan siis myös vanhempien taholta järjestetyssä avioliitossa tulee olla mukana avioparin oma tahto avioliiton solmimiseksi.

Lisäksi yleissopimuksen 1 artikla määrittelee sopimusvaltioita koskien periaatteita pakkoavioliiton mahdollisuuden huomioimiseksi. Sen estämättä, mitä 1. artiklan 1. kohdassa määrätään vapaaehtoisesta suostumuksesta, toisen osapuolen ei tarvitse olla läsnä, jos toimivaltainen viranomaisen on vakuuttunut olosuhteiden olevan poikkeukselliset ja että toinen osapuoli on toimivaltainen viranomaisen edessä ja lain määräämällä tavalla ilmaissut suostumuksensa

avioliittoon eikä ole sitä peruuttanut (Suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus art. 1, 2. kohta). Myös pakkoavioliitoista tulee sovellettavaksi ordre public -periaate eli ehdottomuusperiaate. Pakkoavioliiton hyväksyminen joissakin tapauksissa voidaan katsoa olevan Suomen oikeusjärjestyksen vastaista. Kuitenkin esimerkiksi, jos puoliso on myöhemmin vapaasta tahdostaan ilmaissut haluavansa jatkaa avioliittoa, ei avioliittoa voitaisi arvioida Suomessa pätemättömäksi. (Maahanmuuttovirasto 2012c, 39. Viitattu 5.9.2017.)

EU:n sopimusvaltioiden tulee yleissopimuksen mukaan määritellä lainsäädännössä vähimmäisavioikä avioliiton solmimiselle. Lainsäädännössä määriteltyä vähimmäisavioikää nuorempi henkilö ei voi laillisesti solmia avioliittoa, ilman toimivaltaisen viranomaisen myöntämää erivapautta. (Suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus art. 2.) Suomessa avioliittoa ei saa solmia alle kahdeksantoistavuotias (AL 4.1 §).

Yleissopimuksen mukaan jokaisen sopimusvaltion tulisi siis määrittää valtion oma vähimmäisavioikä ja estää näin lapsiavioliitot ja niiden solmiminen. Vähimmäisavioikä voi olla yleissopimuksen mukaan valtiokohtainen ja tästä syystä vähimmäisavioikä voi vaihdella myös sopimusvaltioiden kesken. Kun kyseessä on avioliitto, jossa avioliiton ovat solmineen vähimmäisavioikää nuoremmat henkilöt, tulee asiassa ottaa huomioon lastensuojelulliset näkökohdat ja ordre public -periaate. Aviopuolisoita tulee kuulla henkilökohtaisesti tilanteen selvittämiseksi, mikäli epäillään kyseessä olevan pakkoavioliitto. (Maahanmuuttovirasto 2012c, 38. Viitattu 5.9.2017.)

Päätösharkinnassa otetaan huomioon puolisoitten uskonnon ja kulttuurin mahdollinen rajoittaminen seurustelun ja esiaviollisen yhdessä asumisen suhteen. Lähtökohtaisesti jos yhteiselämää ei ole lainkaan vietetty myöskään avioliiton solmimisen jälkeen, voidaan oleskelulupa evätä. (Maahanmuuttovirasto 2012c, 32. Viitattu 5.9.2017.) Uskonnon ja kulttuurin asettamille esteille yhteiselön suhteen annetaan siis painoarvoa, mikäli niiden voidaan katsoa rajoittaneen avioliittoa edeltävää suhdetta.

Lisäksi päätösharkinnassa tulee ottaa huomioon ajanlaskun eroavaisuudet kulttuureissa ja uskonnoissa. Myös saman maan sisällä voi olla käytössä ajanlaskujärjestelmiä, jotka eroavat toisistaan, esimerkiksi islamilaisen kalenterin ja juliaanisen kalenterin päivämäärät. Myös sanojen

ja nimien kirjoitusasut voivat vaihdella ja näistä saattaa syntyä ristiriitainen vaikutelma puolisoiden kertomuksissa. (Maahanmuuttovirasto 2012c, 33. Viitattu 5.9.2017.)

Yksi huomioitava seikka on myös avioliiton solmimisen yhteydessä joissakin kulttuureissa esiintyvä myötäjäisten maksaminen osana avioliittorituaalia. Jos kyse on sellaisen maan kansalaisesta oleskeluluvan hakijana, jonka maassa myötäjäisten antaminen on tavanomaista, avioliiton aitoutta ei tule epäillä tämän perusteella. (Maahanmuuttovirasto 2012c, 33. Viitattu 5.9.2017.) Vaikka rahan maksaminen avioliiton solmimisesta on määritelty yhdeksi syyksi epäillä lumeavioliittoa, otetaan tässäkin kulttuurilliset eroavaisuudet huomioon.

Lisäksi kulttuurillisesti huomattavana seikkana voidaan pitää moniaviollisuutta. Mikäli kyseessä on moniavioliitto, joka on solmittu laillisesti lähtömaan lainsäädännön mukaan, on oleskelulupa mahdollista saada yhdelle puolisolalle. Suomeen on mahdollista hakea perhesiteen perusteella ainoastaan yhtä puolisoa. Mikäli oleskelulupaa haetaan toiselle puolisolalle perheenkokoajan ja ensimmäisen puolison avioeron jälkeen, tulee asiassa tutkia, onko avioero todellinen. Tällöinkin oleskelulupa toiselle aviopuolisolle voidaan evätä, jos katsotaan, että perhesuhde ei ole todellinen. Suomessa ei voida myöskään vihkiä avioliittoon, mikäli henkilöllä on jo olemassa oleva avioliitto. (Maahanmuuttovirasto 2012c, 40. Viitattu 5.9.2017.) Moniaviollisuus voidaan siis sikäli hyväksyä Suomessa, että avioliiton voidaan katsoa olevan pätevä mikäli se on solmittu laillisesti lähtömaan lainsäädännön mukaan, mutta avioliiton perusteella ei voida hakea useammalle henkilölle oleskelulupaa.

8 TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN RAJAUS

Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden kanssa. Teemahaastattelu kohdistuu Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden kahteen asiantuntijahaastatteluun. Opinnäytetyön lainopillinen osio on rakennettu esittelemään kattavasti lumeavioliittoihin liittyvän lainsäädännön ja muut oikeusohjeet. Lainopillista osiota voidaan käyttää hyödyksi hallinto-oikeudessa esimerkiksi perehdyttämään asiaryhmän kanssa työskenteleviä uusia esittelijöitä ja muuta henkilökuntaa. Lisäksi tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen tutkimus ja tarkemmin teemahaastattelututkimus. Teemahaastattelututkimuksen yhteydessä käytetään lisäksi aineistona hallinto-oikeuden päätöksiä, tuomaan käytännössä esille tilanteita, joita haastattelun kautta nousee esille.

Tutkimuksen lainopillisessa osiossa käydään läpi voimassa olevaa lainsäädäntöä ja muita oikeusohjeita sekä pohditaan niiden kattavuutta ja ajankohtaisuutta lumeavioliittojen torjumiseksi. Yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta ja useammalla menetelmällä on mahdollista ottaa tutkimukseen mukaan useampia näkökulmia (Eskola & Suoranta 1998, 35). Tästä syystä käytän tutkimuksessa sekä lainopillista että teemahaastatteluun pohjautuvaa tutkimusmetodia.

Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastatteluosio on rajattu koskemaan ainoastaan tuomioistuinta, aihepiiriä käydään läpi hallinto-oikeuden näkökulmasta. Lisäksi hallinto-oikeudesta tutkimus on rajattu koskemaan tarkemmin oikeusohjeita, kulttuurieroja ja suullista käsittelyä hallinto-oikeuden käsittelyyn liittyen. Hallinto-oikeudesta vielä tarkemmin tutkimus on rajattu koskemaan Pohjois-Suomen hallinto-oikeutta. Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä tämän vuoksi koskemaan kaikkia hallinto-oikeuksia.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan tietystä näkökulmasta ja kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymysten kannalta olennaista. (Alasuutari 2011, Havaintojen pelkistäminen). Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia ja niitä pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 1998, 7). Tutkimuksen teemahaastattelu toteutetaan kahdelle hallinto-oikeuden asiantuntijalle ja haastateltavat on valittu harkinnanvaraisesti. Haastateltaviksi on valittu kaksi Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden edustajaa, joilla molemmilla on useampia vuosia kokemusta lumeavioliittoasioihin liittyvien valitusten käsittelystä. Erilaista näkökulmaa tutkittavaan asiaan on

haastateltavien valinnassa pyritty tuomaan valitsemalla sekä tuomarin että esittelijän rooleissa lumeavioliittoasioita käsiteltäessä toimineita henkilöitä. Valinnassa on otettu huomioon haastateltavien asiantuntemus tutkittavaan asiaan liittyen. Lisäksi teemahaastattelun kautta esille tulleista tilanteista pyritään antamaan esimerkkejä hallinto-oikeuden päätöksillä.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 35). Kvalitatiiviset menetelmät sopivat tutkimukseni lainopillisen tulkinnan tueksi hyvin, sillä saan tuotua esiin lainopillisen puolen lisäksi myös hallinto-oikeuden näkökulmaa tutkittavaan asiaan.

Haastattelu on tutkimusmenetelmänä joustava ja sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastateltavana oleva henkilö on haastattelututkimuksessa aktiivinen osapuoli. Haastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi silloin, kun kyseessä on vähän tutkittu alue, josta halutaan saada monitahoisia ja eri suuntiin viittaavia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34–35.)

Teemahaastatteluun tutkimusmenetelmänä sisältyy rajoituksia yleistettävyyteen nähden, tutkimukseni kohdistuu ainoastaan yhteen hallinto-oikeuteen eivätkä tulokset ole siksi yleistettävissä. Haastattelussa tutkimuksen tuloksia on hankala aavistaa etukäteen, mikä tuo myös oman haasteensa tutkimuksen toteuttamiselle. Tutkimuksessani on tarkoitus kartoittaa haastatteluosion käytännössä lainsäädännön kattavuutta, suullista käsittelyä ja kulttuurieroja asiantuntijoiden omia näkemyksiä sekä hallinto-oikeuden päätöksiä lähteenä käyttäen, joten haastattelu sopii tiedonlähteenä tämänkaltaiseen tutkimukseen hyvin.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen havainnot tarkastellaan aina teoreettisen viitekehyksen kautta. (Alasuutari 2011, Teoreettinen viitekehys). Tutkimuksessa teoreettiseen viitekehykseen on liitetty lumeavioliittoihin liittyvä lainsäädäntö ja muut oikeusohjeet. Lainopillisen tutkimuksen tietointressinä on tuottaa olemassa olevaa oikeutta koskevia perusteltuja tulkinta-, punninta- ja systematisointiin liittyviä kannanottoja. Yleensä kannanotoilla pyritään selvittämään tietyn hetken oikeuden sisältöä vallitsevan lainopin mukaan ja huomio kohdistuu siihen, miten oikeus on tosiallisesti toteutunut tähän hetkeen saakka ja tulevaisuudessa. (Kolehmainen 2015, 2. Viitattu 22.1.2017.)

Tutkimuksessani toteutetussa teemahaastattelussa tutkimuskysymykset pyrittiin toteuttamaan huolella etukäteen, jotta ne johtaisivat mahdollisimman laajoihin ja tarkkoihin vastauksiin tutkittavaan ilmiöön liittyen. Haastateltaville lähetettiin haastattelukysymykset etukäteen, jotta aihepiiriin ja tutkimuskysymyksiin voitiin tutustua rauhassa. Haastattelut tehtiin elokuussa 2017 ja molemmat haastateltavat haastateltiin samaan aikaan. Yksilöhaastatteluita tehdään ryhmähaastatteluja tavanomaisemmin, sillä ne saattavat olla helpommin toteutettavissa, mutta ryhmähaastattelut ovat kuitenkin monissa tapauksissa käyttökelpoinen menetelmä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61).

Ryhmähaastattelulla tavoiteltiin tutkimuksessani tilannetta, jossa teemahaastattelussa tutkittavasta kohteesta syntyisi vapaata keskustelua ja haastattelutilanne etenisi luonnollisesti. Ryhmähaastattelussa haastattelijan tulee huolehtia siitä, että keskustelu pysyy valituissa teemoissa ja kaikilla osanottajilla on mahdollisuus osallistua keskustelun kuluun (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61). Koska ryhmähaastatteluun osallistui vain kaksi haastateltavaa, kaikilla oli ryhmähaastattelussa mahdollisuus osallistua keskusteluun ja haastattelun kulku sujui hyvin. Haastattelututkimuksesta tallennettiin äänitallenne, lisäksi keskusteluista kirjoitettiin muistiinpanoja haastattelun aikana. Itse haastattelukysymykset pyrittiin rakentamaan niin, että ne antoivat myös mahdollisuuden vapaalle keskustelulle eikä valmiita vastausvaihtoehtoja ollut. Haastattelukysymykset oli jaettu tutkimukseen liittyviin teemoihin ja jokaisesta teemasta oli tehty noin 2-3 haastattelukysymystä etukäteen.

Haastatteluteemat oli jaettu oikeusohjeisiin, kulttuurieroihin ja suulliseen käsittelyyn lumeavioliittoihin liittyen. Haastateltavilta kysyttiin aluksi taustatietoja tutkittavaan asiaan eli lumeavioliittoihin liittyen ja kuinka paljon kokemusta heiltä löytyi aihepiiriin liittyen. Tämän jälkeen siirryttiin teemoittain strukturoituihin haastattelukysymyksiin.

Lopuksi haastateltavilta kysyttiin, onko vielä jotain, mitä he haluaisivat lisätä aihepiiriin liittyen sekä mahdollisesta haastateltavien nimien julkaisusta valmiissa opinnäytetyössä. Haastatteluun kului aikaa noin 1 tunti ja haastattelu toteutettiin Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden tiloissa, joissa sekä haastattelijat että haastateltavat työskentelevät. Haastattelun aikana ei tullut ylimääräisiä häiriötekijöitä eikä haastatteluun tullut keskeytyksiä. Haastattelutilanteessa tuli myös esiin asioita, joita ei oltu suoraan haastattelurungossa kysytty. Näistä poimittiin tutkimukseen mukaan olennaisesti aiheeseen liittyviä seikkoja. Haastattelun analysoinnin ja tulosten kirjaamisen jälkeen, tulokset käytettiin vielä haastateltavilla. Tällä pyrittiin välttämään tilanne, jossa osa vastauksista

olisi jäänyt irralliseksi asiayhteydestä ja haastateltaville haluttiin antaa vielä mahdollisuus täydentää joitakin esille tuomiaan seikkoja. Haastateltavat tarkensivat vielä tässä vaiheessa joitakin yksityiskohtia vastauksiinsa liittyen, nämä muutokset on kirjattu tutkimustuloksiin.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat monet seikat. Jo aiemmin on mainittu, että teemahaastattelun kohdistuessa ainoastaan Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden edustajiin, tutkimustulokset eivät ole laajemmin yleistettävissä. Haastatteluaineiston luotettavuuteen vaikuttaa aineiston laatu. Jos esimerkiksi tallenteiden kuuluvuus on huonoa, saattaa se vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 185.) Aineiston laatu on pyritty tutkimuksessa varmistamaan tallentamalla tutkimustulokset sekä äänitteelle että haastattelijan tekemiin muistiinpanoihin.

Tutkija vaikuttaa itse tutkimukseen eri vaiheissa: käsitteiden valintaan ja tulkintaan, aineiston keruuseen ja analysointiin sekä raportointiin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 18). Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat siten myös haastattelijan omat ennako-oletukset ja näkemykset haastateltavaan aiheeseen. Luotettavuutta tutkimukseen on tämän osalta pyritty lisäämään käsittelemällä aihetta mahdollisimman monesta eri lähteestä ja näkökulmasta tutkimuksessa.

Opinnäytetyön tekijä on työskennellyt Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa tutkimuksen toteuttamisen aikana ja on siten tuntenut molemmat haastateltavat etukäteen. Tämä voi vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen alentavasti tai luotettavuutta nostavasti. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 72) mukaan, ohjeellisissa neuvoissa teemahaastatteluja tekeville mainitaan, että haastattelussa ei saisi haastatella tuttavaa. Toisaalta haastateltavien tunteminen etukäteen saattaa vaikuttaa myös laajempien ja avoimempien tutkimustulosten saamiseen.

9 TUTKIMUSTULOKSET

Haastattelin 23.8.2017 Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden hallinto-oikeustuomari Jari Kostilaista sekä määräaikaista hallinto-oikeustuomari Petri Marttilaa. Haastateltavat valikoituivat aiemman Pohjois-Suomen hallinto-oikeudelle tekemäni ammattiharjoittelun sekä nykyisen määräaikaisen lainkäyttösihteerin virkasuhteeni myötä, sillä tiesin, että molemmilta löytyy vahvaa kokemusta ja asiantuntemusta opinnäytetyön aiheeseen liittyen.

Aluksi haastateltavilta kysyttiin, miten he ovat olleet työnsä puolesta tekemisissä lumeavioliittotapausten kanssa. Jari Kostilaisella on kokemusta ulkomaalaisasioiden parissa työskentelystä hallinto-oikeudessa noin 5 vuotta, joista lumeavioliittoasioiden kanssa työskentelystä noin 2 vuotta. Kostilainen on toiminut lumeavioliittotapauksia käsiteltäessä tarkastavana jäsenenä, kolmantena jäsenenä, puheenjohtajana suullisissa käsittelyissä ja muutamissa tapauksissa myös esittelijänä. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.) Petri Marttila on toiminut hallinto-oikeuden esittelijänä lumeavioliittotapauksissa noin 10 vuotta. Lisäksi Marttila on toiminut tarkastavana jäsenenä ja ollut myös mukana suullisissa käsittelyissä. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

9.1 Lumeavioliittoasiat hallinto-oikeudessa ja oikeusohjeet

Lainopillisen tutkimusosion pääasiallisina tutkimustuloksina voidaan sanoa, että Suomen lainsäädännössä ei ole säädetty kovin tarkasti lumeavioliittoihin liittyen. Ainut lainsäädännöllinen pykälä löytyy ulkomaalaislain 36.2 §:stä, jossa sanotaan, että oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos on perusteltua aihetta epäillä ulkomaalaisen tarkoituksena olevan maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen. Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, vapaan liikkuvuuden direktiivi ja perheenyhdistämisdirektiivi ovat merkittävässä osassa koskien lumeavioliittoja ja niihin liittyvää arviointia.

Avioliitto-oikeuden näkökulmasta katsottuna myös lumeavioliitto on pätevä avioliitto ja tällainen avioliitto voidaan solmia tai tunnustaa. Avioliitto-oikeuden näkökulmasta avioliitto, jolle ei löydy avioliittolain 4 §–9 a §:n mukaisia esteitä, voidaan tunnustaa tai solmia Suomessa. Avioliittoa solmittaessa tai tunnustaessa ei tutkita syvemmin avioliiton taustalla olevia motiiveja tai aviopuolisoiden tarkoitusta avioliiton solmimiselle. Avioliitolle, joka olisi todellisuudessa lumeavioliitto, voidaan avioliitto-oikeuden näkökulmasta perustaa myös sosiaalisia etuuksia tai perintöoikeudellisia vaatimuksia (Mikkola 2009, 86).

Teemahaastattelun ensimmäinen teema koski lumeavioliittoja ja oikeusohjeita. Haastateltavilta kysyttiin heidän omaa näkemystään lumeavioliittoihin liittyviin oikeusohjeisiin ja siihen, kokevatko he oman työnsä kannalta lainsäädännön ja oikeusohjeet kattavaksi lumeavioliittoihin liittyen. Lisäksi kysyttiin yhtenäisestä oikeuskäytännöstä lumeavioliittoasioiden käsittelyssä ja sen toteuttamisesta.

Hallinto-oikeudessa lumeavioliittoasiat eroavat muista asiaryhmistä lähinnä sillä, että lumeavioliittoasioissa järjestetään suullisia käsittelyitä selvästi enemmän muihin asiaryhmiin verrattuna, pois lukien turvapaikka-asiat. Suullisten käsittelyiden järjestämisen määrä asiaryhmässä perustuu korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntöön. Lumeavioliittoasioissa on yleensä selkeä oikeuskysymys. Vaikeasti arvioitavissa on kuitenkin se, mitä on pidettävä lainmukaisena ratkaisuna. Oikeuskysymys itsessään lumeavioliittoasioissa on suppea eikä voida sanoa, että olisi kyse kovin laajoista valituksista. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017). Korkein hallinto-oikeus antanut 31.12.2011 päätöksen asiassa (KHO 2011:117), jossa linjataan suullisten käsittelyiden järjestämisestä lumeavioliittoasioissa.

Lumeavioliittotapausten arviointi koetaan vaikeaksi, koska niissä ei ole kyse juridiikan arvioimisesta. Lumeavioliittoasioissa tulee arvioida sitä, mitä hallinto-oikeus uskoo todenperäiseksi ja mikä on avioliiton todellinen tarkoitusperä. Aviopari voi olla avioliiton suhteen tosissaan ja haluta elää perhe-elämää tai toisessa tapauksessa tarkoitusperä voi olla täysin vilpillinen ja tarkoitus on ainoastaan päästä oleskelemaan maahan. Näiden asioiden arvioiminen on hyvin vaikeaa eikä tarkoitusperä voida varmuudella tietää. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Hallinto-oikeudessa lumeavioliittotapauksia arvioidaan yksittäistapauksina. Jossain määrin arvioiminen on haasteellista, kun mietitään aikaisempia tapauksia ja aiempaa linjausta vastaavissa tapauksissa. Aiemmat linjaukset ja tapaukset tietysti vaikuttaa taustalla, mutta kuitenkin tapauksia

arvioidaan yksittäistapauksina eikä näissä ole keskeistä se tietty linja. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.) Jokaisessa tapauksessa on omat piirteensä ja ne ovat erilaisia. Muista tapauksista saa haettua linjaa, mutta jokainen tapaus on kuitenkin erilainen. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Lumeavioliittoasioiden taustalla ei ole koettu, että olisi mitään tiettyä ohjetta tai oikeuskäytäntöä. Korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntö ja Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi vuodelta 1997 vaikuttavat taustalla, mutta ei ole mitään tarkkaa oikeuskäytännön yhteistä ohjetta. Maahanmuuttovirastolla ei erityisesti ole myöskään pelkästään lumeavioliittoja käsiteltävää ohjeistusta, mutta on perhesiteen perusteella myönnettävistä oleskeluluvista laaja ohje, jossa käsitellään yhtenä osana lumeavioliittoja. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.) Kuitenkaan näitä asioita ei voida lakipykälillä arvioida, jokainen tapaus on arvioitava yksilöllisesti eikä voida kirjoittaa lakiin tiettyä määrää tapaamisille tai yhdessä olemiselle, jotta kyseessä ei olisi lumeavioliitto. (Marttila, haastattelu 23.8.2017).

9.2 Kulttuurierot

Kulttuurieroihin liittyen haastateltavilta kysyttiin, minkälaisiin lumeavioliittoarviointia hankaloittaviin kulttuuritekijöihin he ovat työssään törmänneet. Lisäksi kysyttiin miten kulttuurierot on otettu huomioon oikeuskäytännössä.

Kulttuurierojen osalta lumeavioliittoasioiden arvioinnissa on annettu merkitystä eri kulttuureissa esiintyvälle käytännölle ja tavoille. Jos esimerkiksi yhteydenpito ennen avioliittoa on ollut vähäistä ja se voidaan selittää sillä, että perheenkokoajan tai oleskeluluvan hakijan kotimaassa olevat tavat rajoittavat avioliittoa suunnittelevien henkilöiden kahdestaan oloa. Asiaa on tällöin arvioitu siten, että avioliittoa voidaan pitää myös muuna kuin lumeavioliittona, vaikka yhteydenpito olisikin ollut vähäistä ennen avioliiton solmimista. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.) Suomalainen tapa seurustella ja asua yhdessä saattaa olla aivan outo muissa kulttuureissa. Saattaa olla, että yhteiselo ja asuminen ei ole sallittua ennen avioliittoa joissakin kulttuureissa. (Marttila, haastattelu 23.8.2017) Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on esimerkiksi ollut arvioitavana oikeustapaus, missä otettiin huomioon Afganistanin kulttuurin ja uskonnon asettamat vaatimukset ja päätöstä on perusteltu ja arvioitu nämä asiat huomioon ottaen (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017).

Joissakin kulttuureissa sovitaan, että kuka menee kenen kanssa naimisiin. Aviopari ei itse valitse sitä, vaan avioparin vanhemmat määräävät ja sopivat avioliitosta. Lumeavioliiton arvioiminen on tällöin haastavaa. Tosissaan asetelmassa tarkoitetaan, että näistä tulee aviopari, mutta suomalaisesta näkökulmasta asetelma on erikoinen. Avioparilla ei välttämättä ole tunnesidettä toisiinsa vaan asiasta on vain sovittu. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa ei ole ollut alaikäisten solmimiin avioliittoihin liittyviä tapauksia, mutta joissakin kulttuureissa voi mennä jo 12 vuotiaana naimisiin ja tämä olisi suomalaisen oikeuskäytännön vastaista. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.) Eräessä oikeustapauksessa (KHO:2005:87) hallinto-oikeus oli hyväksynyt asetelman, jossa 15-vuotias tyttö oli solminut avioliiton 17-vuotiaan serkkunsa kanssa ulkomailla (Kostilainen, sähköpostiviesti 9.10.2017). Korkein hallinto-oikeus kumosi päätöksen ja totesi perusteluissa, että Suomessa lähdetään siitä, että avioliiton solmimiseen pitää olla mukana oma tahdonmuodostus ja tämän ikäisillä, kun vanhemmat ovat sopineet avioliitosta, ei voida katsoa olevan vielä tällaista. Korkein hallinto-oikeus totesi myös, että tämän ikäisten avioliiton solmiminen on Suomen oikeusjärjestyksen vastaista. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Varmaankin näitä samoja periaatteita, joita on sovellettu tuossa korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä, sovellettaisiin myös lumeavioliittotapauksessa, mikäli kävisi ilmi, että avioliitto on solmittu pelkästään vanhempien tahtoon perustuen. Jos kyseessä olisi täysi-ikäisten avioliitto, jonka vanhemmat ovat sopineet, tämä voisi olla vaikeampi kysymys arvioida, että onko sitä omaa tahtoa siinä ollut mukana edes jonkin verran avioliittoa solmittaessa. Kostilainen ei ole ollut kuitenkaan mukana käsittelemässä sellaista tapausta, jossa olisi voitu pitää avioliittoa aivan täysin puhtaasti pelkästään vanhempien sopimana ja valitus olisi hylätty sen perusteella. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Lisäksi lumeavioliittoasioissa esiintyy avioliittoja, joissa on menty naimisiin serkkujen kanssa. Tällainen on ihan tavanomaista esimerkiksi Irakissa. Suomessakin tällainen avioliitto on laillinen, mutta suomalaisesta näkökulmasta arvioitaessa aika epätavallinen (Marttila, haastattelu 23.8.2017). Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on ollut käsittelyssä tapaus, jossa kaksi serkusta oli solminut avioliiton ja Maahanmuuttovirasto oli hylännyt oleskeluluvan juuri tämän maahantulosäännösten kiertämistarkoituksen perusteella. Tässä tapauksessa ei pidetty suullista käsittelyä, mutta avioliiton aitouden arvioiminen oli tässä tapauksessa todella vaikeaa ja lopulta valitus hyväksyttiin. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Erilaiseen aikakäsitykseen on myös joskus vedottu valituksissa, jos se on ollut Maahanmuuttovirastolla yksi peruste sille, että epäillään avioliiton olevan solmittu ainoastaan maahantulosäännösten kiertämistarkoituksessa. Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on otettu huomioon päätöstä harkitessa myös, jos esimerkiksi Afganistanin ja Suomen ajanlaskun erilaisuus selittää jonkin epäjohdonmukaisuuden. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Kostilainen on ollut myös mukana käsittelemässä tapausta, jossa pidettiin suullinen käsittely ja oltiin videoyhteydellä yhteydessä Kabuliin. Tässä tapauksessa afganistanilainen mies oli Suomessa ja oli löytänyt ensin vaimoehdokkaan, joka ei ollut halunnut tulla Suomeen ja myöhemmin löytänyt toisen vaimoehdokkaan, jonka kanssa olivat tutustuneet ja hän oli halukas muuttamaan Suomeen. Valitus hyväksyttiin tässä tapauksessa suullisen käsittelyn jälkeen. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017 ; Kostilainen, sähköpostiviesti 9.10.2017.)

Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on ollut myös sellainen tapaus käsittelyssä, jossa suomalainen yrittäjä on hankkinut vaimon Thaimaasta. Thaimaassa kulttuuri on myös erilainen vaimon ja miehen välisen asetelman suhteen. Tässä tapauksessa yrittäjällä oli omassa yrityksessä valmiina työpaikka Thaimaasta tulleelle vaimolle. Tätäkin asetelmaa voidaan arvioida kahdella tapaa. Joko niin, että vaimo on tuotu Thaimaasta ilmaiseksi työntekijäksi miehen yritykseen tai toisaalta niin, että tämä on hyvä asia, kun mies saa vaimon ja vaimolla on lisäksi jo työpaikka valmiina. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Oulun hallinto-oikeuden päätöksessä 12/0154/1, antopäivä 23.4.2012 Thaimaan kansalainen A oli hakenut oleskelulupaa Suomeen Suomen kansalaisen B:n kanssa solmitun avioliiton perusteella. Poliisilaitos ei myöntänyt oleskelulupaa puolisoiden suuren ikäeron, B:n kertomuksen A:n saapumisesta Suomeen työhön B:n yritykseen, tosiallisen yhteisen kielen puuttumisen sekä ristiriitaisten kertomusten perusteella seurustelun aloittamisesta ja yhteisistä tapaamisista.

Hallinto-oikeus kumosi poliisilaitoksen päätöksen ja palautti asian poliisilaitokselle uudelleen käsiteltäväksi. B oli vierailut Thaimaassa useita kertoja ennen avioliiton solmimista ja tavannut A:n vanhemmat ja sukulaisia. A oli oppinut suomen kieltä ja aviopuolisot olivat asuneet yhdessä yli kahden vuoden ajan hallinto-oikeuden antaessa päätöksensä. Hallinto-oikeus katsoi jääneen näyttämättä, että avioliitto olisi solmittu maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämiseksi.

Päätöstä tehdessä on toimitettu äänestys äänin 2-1. Eri mieltä ollut jäsen ja esittelijä katsoivat, että lyhytaikaiset tapaamiset ennen A:n saapumista Suomeen, B:n kertomus A:n Suomeen tulosta työskentelytarkoituksessa ja hänen tosiasiallinen työskentelynsä B:n yrityksessä korvausta vastaan, lyhyt yhdessä asuminen ennen avioliiton solmimista ja

yhteisen kielen puuttuminen puhuivat sen puolesta, että asiassa on syytä epäillä avioliiton olevan solmittu työntekijän oleskelulupaa koskevien säännösten kiertämiseksi. (Oulun HAO 23.4.2012 T 12/0154/1, Finlex.)

Yksi asia on myös avioliiton todistaminen. Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa ei ole ollut tähän liittyviä valitusasioita käsittelyssä, mutta esimerkiksi joissakin Afrikan maissa ei välttämättä ole saatavilla virallista vihkitodistusta. Jos kuitenkin toinen avioliiton osapuoli on suomalainen, niin avioliitosta on esittää vihkitodistus. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Viranomaisen käsittelyssä kysellään todella tarkkaan yksityiskohtia, esimerkiksi minkälaiset verhot makuuhuoneessa on ja yritetään sitä kautta kartoittaa yksityiselämää ja esimerkiksi sitä, nukkuuko aviopari yhdessä. Marttilan mukaan, tällaisten asioiden muistaminen tai muistamatta jättäminen ei sinänsä ole näyttö kumpaankaan suuntaan. Maahanmuuttovirasto ottaa kuitenkin nämä asiat huomioon käsittelyssään. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Lisäksi aika monesti oleskeluluvan hakijoilla on jo sukulaisia tai tuttavuuksia Suomessa ja tätäkin voi arvioida kahdella tapaa. Sukulainen on saattanut suositella maata ja tämän tiimoilta on etsitty aviopuoliso, jotta saataisiin oleskelulupa tai sitten on voinut käydä niin, että yhteisistä piireistä on löytynyt henkilö, johon on rakastuttu ja menty naimisiin. Tätäkin asetelmaa on haastavaa arvioida. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätöksessä nro 16/0568/3, antopäivä 31.10.2016, Ukrainan kansalainen A oli hakenut poliisilaitokselle 8.12.2014 jättämällään hakemuksella oleskelulupaa Suomeen avioliiton perusteella. Aviomies ja perheenkokoaja oli Suomen kansalainen B.

Poliisilaitos ei ole myöntänyt oleskelulupaa. Päätöksen perusteluiden mukaan, asiaa kokonaisuutena arvioiden poliisilaitos on katsonut, että asiassa on perusteltua aihetta epäillä avioliiton solmitun maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämiseksi ja oleskeluoikeuden saamiseksi hakijalle Suomeen. Tätä näkemystä tukevat erityisesti seikat, jotka liittyvät puolisojen järjestetystä ensitapaamisesta ilmi tulleisiin seikkoihin. Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan hakija on halunnut tutustua suomalaiseen mieheen ja mennä tämän kanssa naimisiin siksi, että hakija tämän kautta saisi oleskeluluvan Suomeen, jossa hakijalla on poika ja sukulaisia. Osapuolten yhteen muuttamista on edeltänyt ainoastaan muutama yhdessä Suomessa vietetty päivä ja osapuolet ovat asuneet yhdessä ainoastaan lyhyen aikaa ennen naimisiinmenoaan. Poliisilaitos on harkinnut oikeaksi olla myöntämättä oleskelulupaa hakijalle.

Hallinto-oikeus on ratkaisussaan kumonnut poliisilaitoksen päätöksen ja palauttanut asian sille uudelleen käsiteltäväksi. Hallinto-oikeuden oikeudellisen arvioinnin mukaan, hakija on perheenkokoajan ulkomaalaislain 37 §:n 1 momentissa tarkoitettu perheenjäsen. Hakijat

ovat kertoneet pääpiirteissään yhdenmukaisesti ensimmäisestä tapaamisestaan, kihlautumisestaan avioitumiseensa johtaneista syistä ja yhteen muutostaan. Puolisoiden yhteen muuttaminen on tapahtunut jo seuraavana päivänä hakijan Suomeen tulosta. Kun kuitenkin aviopuolisot ovat asuneet yhdessä ennen naimisiin menoa vajaan kolme kuukautta ja kun yhteiselämän ja avioliiton on esitetty jatkuvan edelleen, hallinto-oikeus katsoo asiaa kokonaisuutena arvioiden, että asiassa ei ole enää perusteltua aihetta epäillä avioliiton solmitun maahantuloa koskevien säännösten kiertämiseksi. (Pohjois-suomen hallinto-oikeus 31.10.2016 T 16/0568/3, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus.)

Kyseisessä Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätöksessä käy ilmi asetelma, jossa poliisi on arvioinut hakijan tulleen Suomeen järjestetysti, koska hakijalla on Suomessa sukulaisia ja poika. Lisäksi päätöksessä käy ilmi ajan merkitys lumeavioliittoasioissa, sillä hallinto-oikeuden ratkaisun mukaan avioliittoa ei voida enää pitää lumeavioliittona aviopuolisoiden asuttua yhdessä ja vietettyä yhteiselämää edelleen. Päätöksessä alkuperäisen oleskelulupahakemuksen ja hallinto-oikeuden päätöksen välillä on kulunut aikaa vähän vajaa kaksi vuotta. (Pohjois-Suomen hallinto-oikeus 31.10.2016 T 16/0568/3, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus.)

9.3 Suulliset käsittelyt

Suullisista käsittelyistä haastateltavilta kysyttiin, minkälaisissa tilanteissa suullisia käsittelyitä oli järjestetty ja milloin niitä oltiin jätetty järjestämättä. Lisäksi kysyttiin minkälaista todistelua suullisessa käsittelyssä voidaan esittää avioliiton aitoudesta sekä mistä syistä lumeavioliittoihin liittyviä valituksia on jouduttu palauttamaan suullisten käsittelyiden jälkeen päätöksen tehneelle viranomaiselle.

Suullinen käsittely järjestetään silloin, jos asiassa vaaditaan todistajien kuulemista ja valitusta ei hyväksytä suoraan asiakirjojen perusteella. Tällöin tulisi olla erittäin poikkeustapaus, mikäli suullista käsittelyä ei pidettäisi. Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on kuitenkin lähiaikoinakin tehty ratkaisuja, joissa ei ole järjestetty suullista käsittelyä, vaikka suullista käsittelyä on vaadittua, mutta todistajien kuulemista ei ole vaadittu. Tällöin valitus on saatettu hylätä pitämättä suullista käsittelyä, esimerkiksi jos pohjalla on ollut merkittävä määrä ristiriitaisia seikkoja tai monta aikaisempaa Suomeen tuloyritystä. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Jos kuitenkin uskotaan, että suullinen käsittely voisi edesauttaa tapauksen selvittämistä, niin tällekin annetaan merkitystä suullisen käsittelyn järjestämistä harkittaessa. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.) Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on myös hylätty valitus järjestämättä suullista käsittelyä tapauksessa, jossa aviomies ei ollut aiemmassa haastattelussa pakolaisleirillä maininnut vaimon olemassaolosta lainkaan ja korkein hallinto-oikeus ei muuttanut päätöstä tässä tapauksessa. Suullista käsittelyä ei automaattisesti järjestetä, vaikka nuo aiemmin mainitut kriteerit täytyisivätkin. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.)

On myös mahdollista, että suullinen käsittely järjestettäisiin, vaikka valittaja ei ole itse sitä pyytänyt (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017). Lumeavioliittoihin liittyvissä asioissa valittajalla on usein asiamies ja tällöin yleensä pyytävät suullista käsittelyä (Marttila, haastattelu 23.8.2017). Ainakin yhdessä tapauksessa Pohjois-Suomen hallinto-oikeudesta on oltu yhteydessä valittajaan viran puolesta ja selvitetty, haluaisivatko he, että suullinen käsittely järjestettäisiin, vaikka eivät olleet itse tätä pyytäneet. Tässä tapauksessa valittajilla ei ollut asiamiestä, eli varmasti sekin vaikuttaa, sillä asiamiehet yleensä pyytävät suullista käsittelyä itse. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Suullisissa käsittelyissä enimmäkseen kerrotaan avioliiton jälkeen tapahtuneesta yhteydenpidosta. Jos todistajia kuullaan, niin yleensä sukulaiset tai naapurit tai muut henkilöt kertovat yhteydenpidon tiivyydestä ja siitä, mitä on tehty yhdessä, jos molemmat osapuolet ovat Suomessa. Jos hakija ei ole Suomessa, niin silloin voi tietysti vähemmän kertoa. Suullisissa käsittelyissä kerrotaan myös yhteydenpidosta ennen avioliiton solmimista, miten on tutustuttu ja myös heidän henkilökohtaisista näkemyksistään, miksi heidän mielestä on kyseessä aito avioliitto. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Ajan kulumisen merkitys korostuu lumeavioliittotapauksissa. Maahanmuuttoviraston päätöksen ja hallinto-oikeuden päätöksen välissä on kulunut aikaa vähintään kuukausia ja jos aviopari on asunut yhdessä tämän ajan, on vaikeaa enää sanoa kyseessä olevan lumeavioliitto. Vaikka lähtökohdat vaikuttaisivat avioliiton suhteen lumeavioliittoon vahvistikin viittaavilta, niin vuoden kuluttua, kun asiaa aletaan tutkia hallinto-oikeudessa ja aviopari on asunut yhdessä tämän ajan, kyseessä ei todennäköisesti enää ole lumeavioliitto. (Marttila, haastattelu 23.8.2017 & Marttila, sähköpostiviesti 11.10.2017.)

Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätöksessä 16/0162/3, antopäivä 8.4.2016, A on hakenut oleskelulupaa Suomen kansalaisen B:n kanssa solmitun avioliiton perusteella. Poliisi ei ole myöntänyt oleskelulupaa vedoten päätöksessään kertomusten ristiriitaisuuteen, A:n useisiin oleskelulupahakemuksiin Ruotsiin, Norjaan ja Saksaan, suureen ikäeroon ja yhteisen kielen puuttumiseen. A on lisäksi oleskellut Schengen-alueella laittomasti.

Asiassa on toimitettu suullinen käsittely. Hallinto-oikeus on kumonnut poliisilaitoksen päätöksen ja palauttanut asian poliisilaitokselle uudelleen käsiteltäväksi.

Kun otetaan huomioon A:n turvapaikkahakemukset eri maihin useaan otteeseen ennen Suomeen saapumista, aviopuolisoiden vähäinen yhteiselämä ennen avioliittoa ja se, että avioliitto on solmittu vähäisten tapaamiskertojen jälkeen, poliisi on voinut perustellusti epäillä avioliiton olevan solmittu maahantuloa ja maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämiseksi. Kun kuitenkin suullisessa käsittelyssä on osoitettu, että aviopuolisot asuvat edelleen yhdessä, viettävät perhe-elämää ja yhdessä asuminen on kestänyt puolitoista vuotta, hallinto-oikeus katsoo, että asiassa ei voida todeta avioliittoa solmituksi maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämiseksi. (Pohjois-Suomen hallinto-oikeus 8.4.2016 T 16/0162/3, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus.)

Suullisissa käsittelyissä selvitetään aviopuolisoiden tapaamista. Marttila oli ennen sitä mieltä, että suullisissa käsittelyissä aviopuolisot tuskin tuovat esiin seikkoja, joiden johdosta avioliittoa voitaisiin pitää lumeavioliittona ja onko suullisen käsittelyn järjestäminen tältä kannalta mielekästä. Kuitenkin eräässä suullisessa käsittelyssä tuli vahva epäily, että tarina ei pidä paikkaansa ja myöhemmin toisessa yhteydessä aviopari tämän myönsikin. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.) Myös lainopillisesta osiosta tuli ilmi, että todistajille on säädetty erikseen laissa sanktioitu velvollisuus puhua totta suullisissa käsittelyissä. Kuitenkaan samaa velvollisuutta ei ole säädetty asianosaisia koskevaksi.

Suullisissa käsittelyissä on myös ollut vähän hankalaa se, kuinka pitkälle avioliiton tarkoitusperää tulisi kysymyksin selvittää hallinto-oikeuden toimesta, jotta puolueettomuuden käsite ei tule vaarannetuksi. Lisäksi viranomaiset, etenkin poliisi, on ottanut suullisissa käsittelyissä päätöksen tehneenä viranomaisena suurta roolia lisäkysymysten esittämisellä. (Marttila, haastattelu 23.8.2017.) Nykyisinhän päätöksenteko on muuttunut niin, että Maahanmuuttovirasto käsittelee kaikki lumeavioliittoja koskevat oleskeluluvat (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017).

Valitusasioita ei palauteta enää Maahanmuuttovirastolle uudelleen käsiteltäväksi, mikäli asiassa on tullut sellaista uutta selvitystä, jonka johdosta voidaan arvioida avioliiton olevan solmittu tosiasiallisen perhe-elämän viettämiseksi. Varsinkin silloin, jos asiassa järjestetään suullinen käsittely, asia ratkaistaan loppuun saakka hallinto-oikeudessa. Korkeimman hallinto-oikeuden

oikeuskäytännön mukaan, lumenavioliittoja käsiteltäessä tulee ottaa huomioon lisäselvityksenä myös se, mitä on tapahtunut Maahanmuuttoviraston tai poliisin päätöksen jälkeen. Tämän johdosta asioita ei palauteta Maahanmuuttovirastolle uudelleen käsiteltäväksi uuden selvityksen vuoksi niin paljon, kuin muissa oleskelulupa-asioissa. Eli jos ollaan asuttu esimerkiksi 1,5 vuotta yhdessä viranomaisen päätöksen jälkeen, niin kyllä se tukee sitä, että kyseessä ei ole lumenavioliitto ja asiaa ei ole enää sen yhdessä asumisen vuoksi palautettu Maahanmuuttovirastolle tai poliisille vaan on ratkaistu asia loppuun saakka hallinto-oikeudessa. (Kostilainen, haastattelu 23.8.2017.)

Suullisten käsittelyiden osalta mainittiin vielä, että joissakin tapauksissa hakija on jo Suomessa ja joissakin oleskelee ulkomailla. Oman osansa suullisen käsittelyn järjestämiseen tuo myös tämä. Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on esimerkiksi järjestetty suullisessa käsittelyssä asianosaisen kuuleminen Kabuliin videoyhteyden avulla, mutta muiden hallinto-oikeuksien osalta ei ole tiedossa, että tällaista oltaisiin tehty. Asianosaiselle voidaan myöntää suulliseen käsittelyyn pääsemiseksi viisumi. Varmaan tulevaisuudessa Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa tulee järjestettäväksi myös suullisia käsittelyitä tällä tavalla, mikäli videoyhteys ei ole mahdollinen. (Koistilainen, haastattelu 23.8.2017.)

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Teemahaastattelusta käy ilmi se, että lumeavioliittoharkintaan ei ole olemassa Suomessa tarkkaa ohjeistusta tai lainsäädännöllisiä määrittämiä sille, mikä voidaan katsoa lumeavioliitoksi. Itse oikeudellinen kysymys lumeavioliittoja koskevissa valitusasioissa on yksinkertainen, joten ei voida sanoa, että kyseessä olisi oikeudellisesti kovin laajat valitusasiat. Lumeavioliittoharkintaa toteutetaan aina hyvin tapauskohtaisesti eikä tarkkoja linjauksia lumeavioliiton määrittämiselle ole. Tämä asettaa haasteita lainkäytössä, sillä vastauksia avioliiton ja lumeavioliiton erottamiselle ei löydy laista. Maahanmuuttovirastolla on viraston sisäisiä ohjeita lumeavioliittojen arvioimiseksi, mutta tässäkin ohjeistuksessa käsitellään oleskelulupia perheen yhdistämisen perusteella ja itse lumeavioliittoja käsitellään yksittäisissä kappaleissa. Lisäksi apuna käytetään korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntöä.

Lumeavioliittoasioissa arvioidaan lainsäädännön sijaan avioliiton solmimiseen liittyviä motiiveja, aviopuolisoiden kertomusten todenperäisyyttä ja avioliiton tarkoitusperää kirjallisen aineiston ja mahdollisessa suullisessa käsittelyssä saadun aineiston perusteella, mikä on haastavaa ja avioliiton tarkoitusperää ei voida varmuudella tietää. Toisaalta tarkemmasta lainsäädännöstä tai ohjeistuksesta ei välttämättä olisi lumeavioliittoja arvioitaessa käytännössä hyötyä, sillä jokaisen tapauksen ollessa yksilöllinen tarkkoja määriä tapaamisille tai yhdessä olemiselle ei voida määrittää.

Tärkeimmiksi oikeusohjeiksi teemahaastattelussa nousivat Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi (4.12.1997, 97/C 382/01) sekä ulkomaalaislaki. Lisäksi jonkinlaista linjaa päätöksille saadaan aiemmista päätöksistä, vaikka jokaista tapausta arvioidaan yksilöllisesti. Tämän lisäksi apuna käytetään esimerkiksi Maahanmuuttoviraston sisäisiä ohjeita oleskelulupien myöntämiseksi. Teemahaastattelusta kävi ilmi, että lumeavioliittotapauksissa yhteinen linja ei ole välttämättä se tärkein asia, vaikka hallinto-oikeudessa yleisesti yhteneväistä linjaa pidetäänkin.

Lainopillisessa osiossa Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi nousi myös tärkeimmäksi säädökseksi lumeavioliittoarvioinnin taustalla. Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi on annettu vuonna 1997, joten päätöslauselmasta voidaan todeta sen olevan iäkäs, vaikka samat periaatteet edelleen

soveltuvatkin. Yksi opinnäytetyön pääasiallisista tutkimustuloksista on, että lumeavioliittoihin liittyviä oikeusohjeita on niukasti ja ne ovat osakseen iäkkäitä. Vaikka teemahaastattelussa nousikin ilmi se, ettei tarkemmasta lainsäädännöstä välttämättä olisi lumeavioliittojen tutkimisen luonteen huomioon ottaen hyötyä, olisi jonkinlaista ohjeistusta mielestäni hyvä olla enemmän.

Lisäksi joitakin lumeavioliittoihin viittaavia seikkoja, joita tuodaan ilmi Maahanmuuttoviraston sisäisissä ohjeistuksissa, ei ole mainittu esimerkiksi päätöslauselmassa lumeavioliittojen torjumiseksi. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi huomattava ikäero, pakkoavioliittoa, puolisoiden keskinäistä tuntemusta, parisuhteen syntymistapaa tai ajankohtaa eikä olosuhteita, joissa parisuhde on syntynyt. Kuitenkin näihin seikkoihin kiinnitetään lumeavioliittoja arvioidessa huomiota, mikä perustuu viranomaisten sisäisiin ohjeistuksiin.

Opinnäytetyön lainopillisesta osiosta on nähtävissä jonkinlainen lainsäädännöllinen ristiriita avioliittolain ja ulkomaalaislain välillä lumeavioliiton suhteen. Avioliitto-oikeuden näkökulmasta katsottuna myös lumeavioliitto on pätevä avioliitto, mikäli avioliitolle ei ole mitään lainvastaisia esteitä. Ongelma avioliitolle tulee vasta oleskelulupaa haettaessa, kun avioliitto katsotaan solmituksi pelkästään maahantulo- tai maassaoloon liittyvien säännösten kiertämiseksi.

Teemahaastattelussa nousi esille monenlaisia kulttuurillisia eroavaisuuksia, joita molemmille haastateltaville oli tullut uransa aikana vastaan. Teemahaastattelussa nousivat esiin järjestetyt avioliitot, alaikäisten avioliitot sekä sukulaisten kanssa solmitut avioliitot. Erilaisuudet, kuten yhdessä asumisen mahdollisuus ennen avioliittoa tai erilaisten aikakäsitysten merkitys pyritään huomioimaan hallinto-oikeudessa siten, ettei kyseiselle seikalle annettaisi päätöksen lopputuloksen kannalta ratkaisevaa merkitystä.

Lumeavioliittoja arvioitaessa kiinnitetään usein huomiota aviopuolisoiden tutustumiseen ja elämään ennen avioliiton solmimista. Arvioimisessa voi tulla myös tässä tapauksessa ongelmaksi joissakin kulttuureissa järjestetyt avioliitot, joissa vanhemmat ovat päättäneet lapsensa aviopuolison. Tällöin on haastavaa arvioida, voidaanko avioliittoa arvioida solmitun tosiasiallisen perhe-elämän viettämisestä henkilöiden vapaasta tahdosta, jos avioliitto on järjestetty eivätkä osapuolet ole välttämättä tutustuneet toisiinsa ennen avioliiton solmimista. Korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännön mukaan järjestettyjä avioliittoja on kuitenkin pidetty aitona avioliittona, mikäli avioliiton osapuolilla on ollut omaa tahtoa mukana avioliiton solmimiseen.

Vaikka kulttuurierot otetaan lumeavioliittoa harkittaessa huomioon, saattavat erilaiset asetelmat, kuten serkkujen kanssa avioliiton solmiminen, aiheuttaa omasta kulttuuristamme katsottuna haasteita. Vaikka kyseessä on Suomessakin laillinen avioliitto, on tällainen silti omassa kulttuurissamme harvinaista. Teemahaastattelussa kävi ilmi myös, että tällaisten omasta kulttuuristamme katsottuna poikkeuksellisten avioliittoasetelmien arvioiminen koetaan haastavaksi. Tutkimustuloksena voidaan myös todeta, että arvioimme asioita kuitenkin jollakin tasolla aina omasta kulttuuristamme ja sen näkemyksestä lähtien. Sellaisten avioliittoasetelmien arvioiminen, mitkä ovat lähtökohtaisesti omassa kulttuurissamme erikoisia on haastavaa, vaikka kulttuurierot pyritäänkin ottamaan oikeuskäytännössä huomioon.

Kulttuurieroista nousi esille myös se, että usein asioita voidaan arvioida eri tavoin ja päätyä päätöksen kannalta erilaisiin lopputuloksiin. Joskus asetelmat aviopuolisoiden yhteiselämässä saattavat olla sellaisia, että ne voidaan arvioida lumeavioliiton kannalta todistavaksi tekijäksi tai sitten vain positiiviseksi asiaksi puolisoiden kotoutumisessa Suomeen. Esimerkiksi teemahaastattelussa nousi esille tilanne, jossa hakijalla on perheenjäseniä tai sukulaisia Suomessa. Tällöin voidaan arvioida, että oleskelulupa halutaan saada avioliiton kautta Suomeen, koska muut ovat saattaneet suosittelua maata tai hakijalla on toive päästä samaan maahan asumaan sukulaistensa kanssa. Toisaalta voidaan myös ajatella, että Suomeen kotoutuminen on helpompaa, kun on jo valmiiksi tuttuja maassa ja avioliiton toiseen osapuoleen tutustuminen on saattanut muodostua luonnollisesti yhteisten tuttujen kautta.

Suullisista käsittelyistä teemahaastattelussa tuli esiin, että suullinen käsittely on voitu joissakin tapauksissa jättää järjestämättä, vaikka yleisesti perusteet järjestämiselle olisivat täyttyneetkin. Tällöin syynä on voinut olla merkittävä määrä ristiriitaisia seikkoja tai aikaisempia maahantuloyrityksiä, joiden vuoksi valitus on voitu hylätä järjestämättä suullista käsittelyä. Suullista käsittelyä ei siis automaattisesti järjestetä, vaikka perusteet sille olisivatkin olemassa, jos valitus silti todennäköisesti hylättäisiin. Toisaalta suullinen käsittely voidaan myös järjestää tai tarjota järjestämistä, vaikka valittaja ei olisi itse sitä pyytänyt, jos sen katsotaan olevan valittajan asiassa tarpeellinen asian selvittämiseksi. Oleskelulupa-asioissa valittajalla on usein asiamies ja yleensä tällöin suullista käsittelyä myös pyydetään, joten tilanne jossa suullisen käsittelyn järjestämistä tarjottaisiin hallinto-oikeudesta, on harvinainen.

Suullisesta käsittelystä keskusteltaessa nostettiin myös esille se, voidaanko suullisessa käsittelyssä ilmi tulleeseen selvitykseen täysin uskoa. Todistajille on säädetty laissa velvollisuus toden puhumisesta, mutta asianosaisia koskien ei ole erikseen säädetty velvoitetta puhua totta. Kuitenkin myös asianosaisia on ollut tapana kehottaa puhumaan ainoastaan totta suullisessa käsittelyssä.

Vaikka suulliseen käsittelyyn osallistuvilla todistajilla on laissa säädetty, sanktioitu totuudessa pysymisen velvollisuus ja vaikka suullisen käsittelyn alussa myös asianosaisia kehoitetaan puhumaan vain totta, voidaan käsittelyssä silti esittää rakastunutta tai tuoda ilmi vilpillistä tietoa, jotta oleskelulupa saataisiin (Kostilainen, sähköpostiviesti 1.11.2017). Kuitenkin hallinto-oikeudessa oli ollut myös tapaus, jossa suullisessa käsittelyssä oli tullut ilmi valittajien taholta, että heidän aiemmin kertomansa tarina ei pidä paikkaansa. Suullisessa käsittelyssä esitetyn selvityksen uskottavuutta joudutaan kuitenkin selvästi jossain määrin arvioimaan ja punnitsemaan.

Suullisen käsittelyn järjestämiseen liittyen lisäksi tuotiin ilmi, että asianosaisia on myös kuultu toisesta maasta videoyhteyden avulla. On myös mahdollista, että toisessa maassa oleskeleva asianosainen saa viisumin suulliseen käsittelyyn osallistumiseksi, mikäli videoyhteys ei ole mahdollinen. Näiden järjestelyiden vuoksi suullisia käsittelyitä voidaan siis samalla tavalla järjestää, vaikka hakija ei vielä oleskellisikaan Suomessa.

Tutkimuskysymysteni lisäksi teemahaastattelussa nostettiin esiin myös muita kuin itse haastattelukysymyksiin liittyviä asioita, joita haluttiin tuoda tutkimuskohteeseen liittyen esille. Yhtenä seikkana nostettiin esille ajan kulumisen käsittelyaikojen vuoksi, joka koetaan tapausten arvioimisen kannalta ongelmalliseksi. Lumeavioliitto on usein perusteltu viranomaisen päätöksessä ja oikeusohjeissa sillä, että aviopari ei ole asunut lainkaan tai vain lyhyen aikaa yhdessä avioliiton solmimisen jälkeen. Viranomaisen käsittelyn ja hallinto-oikeuden päätöksen välissä on voinut kuitenkin kulua aikaa kuukausista vuosiin ja aika voi muuttaa lumeavioliittoarvioinnin kannalta tilanteen. Jos aviopari ei ole ennen viranomaisen päätöstä asunut yhdessä lainkaan tai vain lyhyen aikaa, mutta tuomioistuinkäsittelyssä yhteisasumista on kertynyt jo pidemmän aikaa, voidaan avioliitto katsoa aidoksi avioliitoksi. Tällöin sekä viranomaisen että hallinto-oikeuden päätös voidaan katsoa olevan päätöksen tekemisen ajankohtana perustellusti oikea, vaikka avioliiton luonne ei olekaan muuttunut vaan ajan kulumisen ja yhdessä asuminen on muuttanut avioliiton arvioimisen siten, että on katsottava kyseessä olevan aito avioliitto.

Toisena asiana nostettiin esiin viranomaiskäsittelyssä ilmenevä yksityiskohtien kyseleminen avioparilta, jolla yritetään selvittää yksityiselämää ja esimerkiksi sitä, nukkuuko aviopari yhdessä. Ihmiset kiinnittävät eri tavalla huomiota tällaisiin yksityiskohtiin ja vaikka aviopari nukkuisikin yhdessä, ei verhojen värin muistaminen tai muistamatta jättäminen ole kovinkaan varma näyttö mihinkään suuntaan. Kuitenkin viranomaiset ovat ottaneet tällaisetkin asiat huomioon käsittelyssään ja päätöstään tehdessä, mutta hallinto-oikeudessa ei välttämättä asialle anneta suurta painoarvoa. Tältä osin näyttäisi siltä, että viranomaisen ja tuomioistuimen linjauksissa saattaa olla jonkinlaista eroavaisuutta.

Teemahaastattelussa käytiin läpi myös Maahanmuuttoviraston määrittämisestä ainoaksi oleskelulupaviranomaiseksi ulkomaalaislain muutoksella, joka tuli voimaan vuoden 2017 alusta. Aiemmin asioita käsitteleviä toimivaltaisia viranomaisia olivat Maahanmuuttovirasto ja poliisi. Haastattelussa kävi ilmi, että poliisi on ollut suullisissa käsittelyissä usein aktiivisesti mukana selvittämässä avioliiton luonnetta ja selvästi asioiden keskittäminen Maahanmuuttovirastolle aiheutti pohdintaa jatkon suhteen. Suullisiin käsittelyihin liittyen koettiin haastavaksi se, kuinka pitkälle tuomioistuimen tulisi esittää kysymyksiä avioliiton luonnetta selvittääkseen, jotta puolueettomuuden periaate ei käsittelyssä vaarantuisi. Viranomaisen rooli on koettu käsittelylle tämän kannalta tärkeäksi.

Kuitenkaan muutos ei ole vielä käytännössä näkyvissä hallinto-oikeuden valitusasioissa käsittelyaikojen pituuden vuoksi. Hallinto-oikeudessa tämä muutos alkaa näkyä käytännössä valitusasioissa vasta tämän vuoden lopulla tai vuoden 2018 alussa kun vuoden 2017 alussa tulleen lakimuutoksen jälkeen vireille tulleista valituksista aletaan tekemään päätöksiä hallinto-oikeudessa. Ulkomaalaisasioiden keskimääräinen käsittelyaika Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa oli esimerkiksi vuonna 2015 12,7 kuukautta.

11 POHDINTA

Opinnäytetyössä oli tarkoitus tutkia lumeavioliittoilmiötä hallinto-oikeuden näkökulmasta ja eritoten hallinto-oikeuden käsittelyyn liittyvää lainsäädäntöä, oikeusohjeita ja suullista käsittelyä. Opinnäytetyö on osaltaan oikeudellinen ja laadullinen opinnäytetyö. Opinnäytetyössä oli tarkoitus saada vastaus seuraaviin tutkimusongelmiin:

- Mikä on lumeavioliitto?
- Minkälaista lainsäädäntöä ja oikeusohjeita lumeavioliittoihin liittyy?
- Onko olemassa oleva lainsäädäntö kattavaa lumeavioliittoharkinnan käytännön kannalta?
- Mikä merkitys kulttuurieroilla on lumeavioliittoharkinnassa?
- Mikä rooli lumeavioliittoasioissa järjestetyillä suullisilla käsittelyillä on päätöksen kannalta?

Mielestäni opinnäytetyö vastaa tutkimuskysymyksiin hyvin. Osaan tutkimuskysymyksistäni vastasin jo tietoperustassa. Työssäni on kattavasti käyty läpi lumeavioliittoa ja selitetty siihen liittyviä käsitteitä. Olen käynyt työni tietoperustaosiossa laajasti läpi erilaiset lainsäädännöt ja oikeusohjeet, jotka vaikuttavat lumeavioliittojen arvioinnin taustalla. Ensimmäiset kaksi tutkimuskysymystäni käydään myös läpi tietoperustassa. Lisäksi olen toteuttanut tutkimusosiossa teemahaastattelun kahdelle hallinto-oikeuden asiantuntijalle, jolla on pyritty vastaamaan viimeiseen kolmeen tutkimuskysymykseeni.

Opinnäytetyössä oli tarkoitus tuoda esiin lumeavioliittojen käsittelemistä käytännön kautta hallinto-oikeuden näkökulmasta ja mielestäni asiantuntija haastattelulla sain hyvin tuotua esiin tämän puolen. On kuitenkin otettava huomioon, että tutkimukseni koskee vain kahta asiantuntijaa ja heidän näkemyksiään eikä ole sovellettavissa laajemmassa mittakaavassa. Teemahaastattelu oli mielestäni tutkimukseni luonteen huomioon ottaen onnistunut ja haastattelussa nousi esille myös asioita, joita en ollut suoraan kysynyt.

Tunsin molemmat haastateltavani etukäteen lainkäyttösihteerin työni parista, mikä osoittautui tutkimustuloksia tarkasteltaessa hyväksi asiaksi, sillä sain mielestäni teemahaastattelussa avoimia

ja laajoja vastauksia. Tältä osin en usko, että tutkimustulokseni luotettavuus olisi kärsinyt siitä, että tunsin haastateltavat etukäteen.

Aloin kirjoittaa opinnäytetyötä marraskuun alussa 2016 ja alun perin opinnäytetyön oli tarkoitus olla valmis toukokuussa 2017. Tällöin arvioin aikatauluni kuitenkin niin, että olisin tehnyt opinnäytetyötä muiden opintojeni ohella. Pääsin hallinto-oikeuteen kuitenkin määräaikaista töihin tammikuussa 2017 ja suoritin töiden ohella lisäksi vielä 30 opintopistettä opintoja keväällä 2017, minkä vuoksi opinnäytetyölle suunniteltu aikataulu ei toteutunut. Olen kuitenkin itse tyytyväinen aikatauluun, jossa sain opinnäytetyön lopulta valmiiksi ja opinnäytetyön lopputulokseen, sillä opinnäytetyöni aihe oli laaja ja vaati paljon perehtymistä tutkimuskohteeseen.

Tein opinnäytetyötä töiden ja opintojen ohessa, joten ajankäyttö oli minulle opinnäytetyön suhteen hankalaa. En kuitenkaan halunnut, että opinnäytetyö olisi tehty kiireessä, joten tämän vuoksi aikataulun venyttäminen oli mielestäni oikea vaihtoehto. Minulla oli jonkin verran hankaluuksia opinnäytetyöprosessissa aiheen ja tutkimuksen rajaamisen kanssa. Aiheena lumeavioliitot kiinnostivat minua kovasti ja hallinto-oikeudessa työskentelyni vuoksi minulla oli mahdollista päästä käytännössä näkemään työni kautta, miten lumeavioliittoja hallinto-oikeudessa käsitellään.

Sain myös paljon neuvoja ja ideoita työni käytännön kautta hallinto-oikeuden muilta virkamiehiltä ja työelämäohjaajaltani. Opinnäytetyön rajaaminen oli hieman hankalaa, koska koin itselläni olevan hyvä tilaisuus käyttää hyödyksi hallinto-oikeuden kautta saamaani tietoa ja materiaalia opinnäytetyön tueksi. Tämän vuoksi halusin tehdä mahdollisimman hyvän ja laajan opinnäytetyön ja ajoittain tuntui, että opinnäytetyö on paisumassa tarpeettoman laajaksi. Onnistuin kuitenkin mielestäni lopulta rajaamaan työni asioihin, joita erityisesti halusin selvittää. Rajasin työni koskemaan lumeavioliittoihin liittyviä suullista käsittelyä, oikeusohjeita ja kulttuurieroja. Nämä ovat mielestäni asiat, jotka tuovat erityisiä haasteita lumeavioliittoihin asiaryhmänä.

Olen tyytyväinen opinnäytetyön lopputulokseen. Vaikka opinnäytetyö vei paljon aikaa ja eteni arvioitua hitaammin, mielestäni se antoi minulle hyvin aikaa pohtia aihepiiriä ja viimeistellä työni ajan kanssa. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden kanssa ja uskon opinnäytetyöstä olevan hyötyä toimeksiantajalle sekä olevan lisäksi myös muita kiinnostava ja ajankohtainen työ. Toimeksiantajaani opinnäytetyö voi hyödyttää ja kiinnostaa esimerkiksi oikeusohjeiden sekä kahden hallinto-oikeustuomarin haastattelun myötä.

Tutkimusosioissa tulee paljon ilmi erilaisia tilanteita, joita Pohjois-Suomen hallinto-oikeudessa on tullut arvioitavaksi sekä erilaisia linjauksia, mitä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa on tehty. Työni lukemisesta voisi olla hyötyä aihepiiriin tutustumisessa esimerkiksi esittelijälle, joka alkaa uutena asiaryhmänä esittelemään lumeavioliittoasioita. Lisäksi uskon opinnäytetyön kiinnostavan toimeksiantajaani myös opinnäytetyössä esitellyn oikeusohjeiden ja säännösten vuoksi.

Opinnäytetyön aihe oli oma keksimäni ja sai alkunsa omasta kiinnostuksestani. Tämän vuoksi koin opinnäytetyön tekemisen ja kirjoittamisen mielekkääksi, koska aihe kiinnosti myös itseäni paljon. Oma näkemykseni lumeavioliittoasioihin on, että niihin liittyvät asetelmat ovat osin tulkittavissa molempiin suuntiin ja valittajien todenperäisyyden arvioiminen vaikuttaa todella haastavalta. Mielestäni arvioimme asioita kuitenkin aina omasta kulttuuristamme ja sen näkemyksestä lähtien ja tämän vuoksi sellaisten avioliittojen arvioiminen, mitkä ovat lähtökohtaisesti omassa kulttuurissamme erikoisia, on vaikeaa.

Mielestäni lumeavioliittoihin liittyvät oikeusohjeet vaatisivat hieman päivitystä ja voisivat tukea tarkemmin lumeavioliittojen arvioimista, jonkinlaista käytännön ohjeistusta voisi mielestäni olla enemmän, vaikka tapaukset ovatkin hyvin yksilöllisiä. Kulttuurierot koettiin tutkimukseni mukaan haastaviksi arvioinnin taustalla, joten esimerkiksi erilaisiin kulttuurillisiin tekijöihin perehdyttää oikeusohjeistusta voisi olla enemmän.

Olisi lisäksi hyvä, jos lumeavioliitot määriteltäisiin jollakin tavalla ulkomaalaislaissa, sillä tällä hetkellä Suomen lainsäädännössä lumeavioliittoja ei ole määritelty. Mielestäni jokseenkin erikoinen on myös avioliittolain ja ulkomaalaislain välinen ero lumeavioliittoon suhtautumiseen, missä toisen lain mukaan lumeavioliitto katsotaan päteväksi avioliitoksi tai voidaan tunnustaa avioliitoksi, mutta ongelma ilmenee vasta ulkomaalaislaissa oleskelulupaa haettaessa lumeavioliiton avulla.

Yksi itseäni ihmetyttänyt teema tutkimuksessa esille tulleista seikoista oli myös todistajien ja asianosaisten totuusvelvoitteisiin liittyvät seikat. Todistajia velvoitetaan lainsäädännöllisesti puhumaan totta suullisissa käsittelyissä, mutta samoja velvoitteita ei ole säädetty asianosaisista. Mielestäni lainsäädännöllisesti olisi hyvä säätää myös jonkinlaisia velvoitteita totuuden puhumisesta suullisessa käsittelyssä myös asianosaisia koskien, sillä tällöin suullisessa käsittelyssä ilmi tulevaan selvitykseen voitaisiin paremmin luottaa.

Jatkotutkimusaiheina lähitulevaisuudessa voisi toteuttaa jonkinlaisen tutkimuksen turvapaikka-asioiden määrän lisääntymisen vaikutuksesta oleskelulupien määriin perheiden yhdistämisen perusteella oleskelulupaa haettaessa. Lisäksi avioliitto-oikeuden ja ulkomaalaisoikeuden välisestä ristiriidasta lumeavioliittoihin liittyen voisi tehdä laajemman oikeudellisen opinnäytetyön. Aihepiiriin liittyen asiaa voisi myös tutkia viranomaisen tai korkeimman hallinto-oikeuden näkökulmasta. Maahanmuuttovirasto on siirtynyt ainoaksi oleskelulupaviranomaiseksi vuoden 2017 alusta. Mielestäni kiinnostava opinnäytetyön aihe olisi myös tutkia tuon muutoksen merkitystä ja vaikutuksia käytännössä.

LÄHTEET

Aer, J. 2009. TUOMIOISTUIMEN SELVITTÄMISVASTUU JA SUULLINEN KÄSITTELY HALLINTOPROSESSISSA. 761–774. Defensor Legis 2009/5.

Aer, J. 2016. Ulkomaalaisoikeuden perusteet. Talentum Media Oy.

Alasuutari, P. 2011. E-kirja. Laadullinen tutkimus 2.0. Osuuskunta Vastapaino: Tampere.

Avioliittolaki 13.6.1929/234.

Euroopan ihmisoikeussopimus. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä. SopS 18/1990.

Euroopan komissio. 2012. Euroopan muuttoliikenneverkoston synteesiraportti.. Misuse of the Right to Family Reunification, 57–58. Viitattu 22.1.2017, http://www.emn.fi/files/728/EMN-FocussedStudy_1_2012_Family_reunification.pdf.

Päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi. Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi, 4.12.1997. (97/C 382/01). Virallinen lehti nro C 382, 16/12/1997.

Euroopan unioni, 2004. Euroopan unionin virallinen lehti L 158, 77–86.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino: Tampere.

Hallintolaki 6.6.2003/424.

Hallintolainkäyttölaki 26.7.1996/586.

HE 44/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden avioliittoa ja perimystä koskevien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten uudistamisesta.

HE 64/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 234/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain 193 §:n ja 197 §:n 2 momentin muuttamisesta.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Ihmiskauppadirektiivi. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, 2011/36/EU, 5.4.2011 EUVL L101, 1–11.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum Media Oy.

Karttunen, R. 2015. Opinnäytetyö. Maahantulosäännösten kiertäminen lumeavioliitolla. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/87898/Karttunen_Rita.pdf?sequence=1.

Kellosalo, J. Korkein hallinto-oikeus, Helsinki 30.11.2015. UUDET TODISTELULAINSÄÄNNÖKSET HALLINTO-OIKEUSTUOMARIN NÄKÖKULMASTA. Tekijän hallussa.

KHO:2011:117.

KHO:2005:87.

KHO:2015:177.

Kolehmainen A. 2015. Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa T. Miettinen (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex 2015/29. Viitattu 22.1.2017, <https://www.edilex.fi/artikkelit/15461>.

Kostilainen, J. 2017a. Opinnäytetyön haastatteluosio. Hallinto-oikeustuomari, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Sähköpostiviesti 9.10.2017. Tekijän hallussa.

Kostilainen, J. 2017b. Asianosaisen velvollisuus puhua totta. Hallinto-oikeustuomari, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Sähköpostiviesti 1.11.2017. Tekijän hallussa.

Kostilainen, J. 2017c. Hallinto-oikeustuomari, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Teemahaastattelu 23.8.2017. Tekijän hallussa.

Lumeavioliittokäsikirja. 2014. Euroopan komission käsikirja EU:n kansalaisten ja kolmansien maiden kansalaisten välisten epäiltyjen lumeavioliittojen vastaisista toimista EU:n kansalaisten vapaata liikkuvuutta koskevan unionin lainsäädännön yhteydessä.

Maahanmuuttovirasto, 2012a. Lumeavioliitot ovat arkitodellisuutta EU-maissa. Viitattu 14.1.2017, http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/lumeavioliitot_ovat_arkitodellisuutta_eu-maissa_35094.

Maahanmuuttovirasto, 2012b. Maahanmuuttoviraston taustamuistio lumeavioliittoharkintaan. Viitattu 28.10.2016, <https://docs.google.com/file/d/0B6hXHkqpNpyPM2tCX21odTM3MEU/edit>.

Maahanmuuttovirasto, 2012c. OHJE: OLESKELULUPA PERHESITEEN PERUSTEELLA. Viitattu 5.9.2017, <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-62342.pdf>.

Maahanmuuttovirasto, 2017a. Maahanmuuttoviraston vuoden 2016 tilastot: päätöksiä tehtiin ennätysmäärä. Viitattu 21.1.2017, http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/maahanmuuttoviraston_vuoden_2016_tilastot_paatoksia_tehtiin_ennatysmaara_71657.

Maahanmuuttovirasto, 2017b. Perheen luokse Suomeen. Viitattu 6.1.2017, http://www.migri.fi/perheenjasenen_luokse_suomeen.

Marttila, P. 2017a. Opinnäytetyön haastatteluosio. Ma. Hallinto-oikeustuomari, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Sähköpostiviesti 11.10.2017. Tekijän hallussa.

Marttila, P. 2017b. Opinnäytetyön päätösluonnokset. Ma. Hallinto-oikeustuomari, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Sähköpostiviesti 17.10.2017. Tekijän hallussa.

Marttila, P. 2017c. Hallinto-oikeustuomari, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Teemahaastattelu 23.8.2017. Tekijän hallussa.

Mikkola, T. 2009. Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus. 84–87. Helsinki: WSOYpro.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4.

Oulun ammattikorkeakoulu 2014. Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje. Viitattu 2.6.2014, <https://oiva.oamk.fi/utills/opendoc.php?aWRfZG9rdW1lbnR0aT0xNDMwNzY0Njky>.

Oulun HAO 23.4.2012 T 12/0154/1, Finlex.

Pantsu, P. 2016. Turvapaikkavalitusten määrä räjähtää – jopa 10 000 juttua hallinto-oikeuteen tänä vuonna. Viitattu 27.2.2017, <http://yle.fi/uutiset/3-9147955>.

Perheenyhdistämisdirektiivi. Euroopan neuvoston direktiivi oikeudesta perheenyhdistämiseen, 2003/86/EY, 3.10.2003. EUVL L251, 12–18.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. 2016. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus - Vuosikertomus 2015. Viitattu 22.11.2016, https://oikeus.fi/hallintooikeudet/pohjois-suomenhallinto-oikeus/material/attachments/oikeus_hallintooikeudet_pohjois-suomenhallinto-oikeus/vuosikertomukset/h3AWa7r4B/Pohjois-Suomen_hallinto-oikeus_vuosikertomus_2015.pdf.

Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. 2015. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus – Vuosikertomus 2014. Viitattu 22.11.2016, https://oikeus.fi/hallintooikeudet/pohjois-suomenhallinto-oikeus/material/attachments/oikeus_hallintooikeudet_pohjois-suomenhallinto-oikeus/vuosikertomukset/fZlemBhzT/Hallinto-oikeus_vuosikertomus_2014.pdf.

Pohjois-Suomen hallinto-oikeus 31.10.2016 T 16/0568/3, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Tekijän hallussa.

Pohjois-Suomen hallinto-oikeus 8.4.2016 T 16/0162/3, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus. Tekijän hallussa.

Pätsi, T. 2013. Opinnäytetyö. Lumeavioliitot Suomessa, http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/68864/Patsi_Tiia.pdf?sequence=1.

Suostumusta avioliittoon, vähimmäisasiavioliittoikä ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus SopS 50/1964.

Tuomioistuinlaki 25.8.2016/673.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Vapaan liikkuvuuden direktiivi. Euroopan unionin parlamentin ja neuvoston direktiivi Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, 29.4.2004, 2003/38/EY, EUVL L 158, 30.4.2004, 77–123.

Vuori, K. 2015. Opinnäytetyö. Lumeavioliiton ilmiö Suomessa. http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/96708/Vuori_Kati.pdf?sequence=1.

Walldén, M. 2012. Oleskelulupa-asioiden perusteet. Viitattu 4.1.2017 http://www.hel.fi/hel2/Helsinginseutu/Hankkeet/NEO/NEO_perheside_051012.pdf.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Mikä on työnkuvasi organisaatiossa?

Miten olet ollut työsi puolesta tekemisissä lumeavioliittotapausten kanssa?

LUMEAVIOLIITOT JA OIKEUSOHJEET

Erottuvatko lumeavioliittoihin liittyvät valitusasiat jollakin tavalla hallinto-oikeuden muista asiaryhmistä lainkäyttötyössä?

Onko yhtenäistä oikeuskäytäntöä haastavaa toteuttaa lumeavioliittoja käsiteltäessä?

Koetko lainsäädännön ja muut oikeusohjeet lumeavioliittojen käsittelyyn liittyen kattavaksi ja ajantasaiseksi käytännössä esiintyvien lumeavioliittotapausten arvioimisen kannalta?

LUMEAVIOLIITOT JA KULTTUURIEROT

Miten kulttuurierot on huomioitu oikeuskäytännössä?

Minkälaisiin kulttuurillisiin ongelmiin olet törmännyt käytännössä lumeavioliittoasioita käsitellessäsi?

LUMEAVIOLIITOT JA SUULLINEN KÄSITTELY

Minkälaisessa tilanteessa suullisia käsittelyitä järjestetään tai milloin suullinen käsittely voidaan jättää järjestämättä?

Minkälaista todistelua suullisessa käsittelyssä voidaan esittää avioliiton aitoudesta?

Mistä syistä lumeavioliittovalituksia joudutaan palauttamaan suullisen käsittelyn jälkeen päätöksen tehneelle viranomaiselle?

Onko vielä jotain, mitä haluaisit lisätä aihepiiriin liittyen?

Saako nimeäsi julkaista valmiissa opinnäytetyössä?